

מסמך רקע בנושא:

ארגוני הטרור הנלחמים בישראל

מסמך מלווה זרקור

תוכן

3 מבוא

הארגונים החילוניים

"פתח" וזרועותיו

- 4 * תנועת ה"פתח" – רקע כללי
- 5 * עליית ה"תנזים"
- 6 * זרועות ה"פתח" בעימות הנוכחי – הופעתם בזירה של "גדודי חללי אל-אקצא"

חזיתות השמאל

- 9 * "החזית העממית לשחרור פלסטין"
- 12 * "החזית העממית לשחרור פלסטין – המפקדה הכללית"
- 14 * "החזית הדמוקרטית לשחרור פלסטין"

ארגונים שאינם קיימים עוד

- 16 * "פתח – המועצה המהפכנית" (ארגון אבו נד'אל)
- 16 * "חזית השחרור הפלסטינית"
- 16 * "חזית השחרור הערבית"

הארגונים האסלאמיים

ארגונים פלסטיניים

- 17 * "חמאס"
- 24 * "הג'יהאד האסלאמי בפלסטין"

ארגונים לא-פלסטיניים

- 28 * "חיזבאללה"
- 32 * "אל-קאעדה"
- 34 מקורות

מבוא

בין ישראל לארגוני הטרור הפלסטיניים מתנהל מאבק ממושך ועקוב מדם, שגבה עד כה קורבנות רבים. מאבק זה הגיע לשיאו בתקופת "העימות הנוכחי" – העימות אשר החל בשלהי ספטמבר 2000 ומכונה בפי הפלסטינים "אינתיפאדת אל-אקצא". גם מחוץ לזירת העימות הישראל-פלסטיני אנו עדים בשנים האחרונות להתגברות מתמדת של פעילות טרור אזורית ובין-לאומית, אשר בעטייה הפכה סוגיית הטרור לבעיה מרכזית בעיני מדינות רבות.

עם זאת, אין הגדרה מוסכמת למושג "טרור", ושלל ההגדרות והפרשנויות שלו תלויות במידה רבה בנקודת מבטו של המתבונן. מעשי אלימות הנחשבים במקום מסוים לפעולות טרור עשויים להיחשב במקום אחר למאבק מזוין או להתנגדות לגיטימית. כך, טרוריסט בעיני האחד עשוי להיות בעיני אחרים מהפכן, לוחם חופשי, שאהיד או לוחם גרילה.¹ אחת ההבחנות המקובלות היא כאמור ההבחנה בין טרור לגרילה.² על-פי הבחנה זו, השימוש בטרור נועד להשגת יעדים פוליטיים באמצעות פגיעה שיטתית ומכוונת באזרחים (או במטרות לא-לוחמניות). לעומת זאת, פעולות גרילה נועדו אף הן להשגת יעדים פוליטיים, אך מכוונות נגד אנשי צבא (או מטרות לוחמניות).³ כמו כן, יש הנוהגים להוסיף להגדרת הטרור גם את מרכיב הפגיעה באזרחים חפים מפשע. כפי שמציין בועז גנור, תוספת זו הופכת את ההגדרה לסובייקטיבית עוד יותר, באשר היא תלויה בשאלה מיהו אזרח חף מפשע.⁴ כך למשל, ארגוני הטרור הנלחמים נגד ישראל טענו לא פעם שאזרחיה אינם בגדר חפים מפשע, שכן הם שותפים ל"דיכוי העם הפלסטיני ולכיבוש אדמתו".

מסמך זה סוקר את הארגונים העיקריים הנלחמים בישראל ומציג את מאפייניהם הבולטים על קצה המזלג. הוא מתמקד בארגונים הפועלים בתקופת העימות הנוכחי, אך סקירתם אינה מצטמצמת לשנים 2000-2004 והיא כוללת גם מבט היסטורי על מקורות צמיחתם, תפיסותיהם האידיאולוגיות ודפוסי פעילותם בשנים עברו. המסמך עוסק גם בארגונים הלא-פלסטיניים שפעילותם הנוכחית נגד ישראל מגבה (ומלבה) מבחוח את "אינתיפאדת אל-אקצא" – "חיזבאללה" ו"אל-קאעדה". נוסף על כך מובאת בסקירה זו תזכורת לכמה ארגונים שפעילותם היתה משמעותית בעבר אך כיום אינם פעילים עוד. חלקו הראשון של המסמך עוסק בארגונים החילוניים – זרועות ה"פתח" וחזיתות השמאל. חלקו השני עוסק בארגונים האסלאמיים, שנכנסו לזירת הסכסוך הישראלי-פלסטיני בשלב מאוחר יותר ביחס לארגונים החילוניים והביאו עמם מושגי יסוד ודפוסי פעולה חדשים, כגון פיגועי התאבדות וגיהאד.

¹ בועז גנור ממחיש זאת בדוגמה הלקוחה מהתקשורת הבריטית: ביום מסוים דיווחו כלי התקשורת בבריטניה על התקפה של **לוחמי גרילה** על אוטובוס ישראלי בצומת ערוער, ועל חיסולם של כמה **טרוריסטים** מהצבא האירי הרפובליקני בידי אנשי ביטחון בריטים. גנור מציין שבישראל תקפו אותם **לוחמי גרילה** אוטובוס אזרחי והרגו חלק מנוסעיו, ואילו ה**טרוריסטים** האירים חוסלו במהלך מארב מתוכנן של אנשי ביטחון בריטים, כאשר היו לא חמושים. ראו: בועז גנור, "הגדרת הטרור", **מערכות**, 333, בעמ' 25.

² המילה "גרילה" מקורה בספרדית ופירושה "מלחמה קטנה" (Guerra – מלחמה בספרדית). המונח הוטבע בראשית המאה ה-19, כאשר הספרדים ניהלו בצפון ספרד מלחמת גרילה בצבא הצרפתי שפלש לארצם.

³ בועז גנור, "הגדרת הטרור" בעמ' 26.

⁴ שם, שם.

הארגונים החילוניים

"פתח" וזרועותיו

תנועת ה"פתח" – רקע כללי

פת"ח – ראשי תיבות בהיפוך של חרכת אל-תחריר אל-פלסטינייה – "תנועת השחרור הלאומי הפלסטיני"⁵. כמו כן המילה "פתח" בערבית מציינת ניצחון וכיבוש.⁶ תנועת ה"פתח" הוקמה בכווית בשנת 1959. היא הניפה את דגל המאבק המזוין לשחרור פלסטין, ונעשתה במרוצת השנים למובילת המאבק הלאומי הפלסטיני. "פתח" ראה בעצמו בראש ובראשונה תנועה לאומית, בלא אידיאולוגיה חברתית מוגדרת, ורעיון המאבק העממי המזוין היה הקו המנחה שלו. הלאומיות של ה"פתח" התאפיינה בפרגמטיזם ובהתרחקות מהנטיית המרקסיסטיות-לניניסטיות של קבוצות פלסטיניות אחרות, ומנגד – בשילוב של מגמות מסורתיות ואסלאמיות. בראיית ה"פתח", על הפלסטינים להילחם בעצמם למען שחרור ארצם ולדחות את העיסוק בסוגיות חברתיות, פוליטיות ואידיאולוגיות מעוררות מחלוקת עד לאחר השגת ניצחונם.⁷

בחמש השנים הראשונות לקיומה של התנועה היא פעלה כארגון מחתרת חשאי. ב-1 בינואר 1965 היא ביצעה את פעולתה הצבאית הראשונה נגד ישראל (ניסיון כושל לחבל במוביל הארצי). במחצית השנייה של שנות ה-60 הפכה התנועה למרכיב הדומיננטי בארגון לשחרור פלסטין (אש"ף) והשתלטה עליו הלכה למעשה, עד כדי זיהוי כמעט מוחלט ביניהם. יאסר ערפאת, מייסד התנועה ומנהיגה מאז הקמתה, משמש מ-1969 גם יושב-ראש אש"ף.⁸

בשלהי שנות ה-60 התבסס אש"ף בתחומי ירדן והקים בה מעין מדינה בתוך מדינה, ובתוך כך הציב איום ברור על שלטונו של המלך חוסיין. מצב זה בא אל קצו באירועי ספטמבר 1970 – "ספטמבר השחור", כפי שכונה בפי הפלסטינים. בתום קרבות מרים בין הצבא הירדני ללוחמי ה"פתח" ושאר פלגי אש"ף סולקו מפקדות אש"ף מירדן ועברו ללבנון, שם החלו להתבסס. לאחר שגורש ה"פתח" מירדן החל לנקוט סוג חדש של מבצעים צבאיים שעד אז נמנע מהם – פעולות טרור בזירה הבין-לאומית, שבוצעו בשם הכיסוי "ספטמבר השחור" וכללו בעיקר חטיפות מטוסים והתקפות על שדות תעופה. אחת מהתקפות הטרור שביצע "ספטמבר השחור" היה טבח

⁵ משרד החינוך, מרכז ההסברה – שירות הפרסומים, פת"ח, תנאים, חמאס ואחרים: מדריך לארגונים פלסטיניים, ירושלים, תשס"ג, עמ' 11.

⁶ Sela Avraham, *The Continuum Political Encyclopedia of the Middle East*, Continuum, New York 2002, p. 682

⁷ שם, שם.

⁸ הארגון לשחרור פלסטין (אש"ף) נוסד במאי 1964 בקונגרס פלסטיני שהתקיים במזרח ירושלים (אז בשלטון ירדן). מנהיג הארגון מאז הקמתו היה אחמד שוקיירי, אך בשלהי דצמבר 1967 הצליח ערפאת לגרום להתפטרותו. בפברואר 1969, במושב החמישי של "המועצה הלאומית הפלסטינית" (הגוף הפרלמנטרי של אש"ף) נבחר ערפאת עצמו ליושב-ראש אש"ף.

11 הספורטאים הישראלים באולימפיאדת מינכן 1972. באותה שנה הוקמה בבירות יחידה נוספת במסגרת ה"פתח" – "כוח 17" – שנועדה לשמש יחידת הביטחון הפנימי של ה"פתח" ולהגן על חייהם של מנהיגי התנועה. מפקדה הראשון של היחידה היה עלי חסן סלאמה, שהיה מעורב בטבח באולימפיאדת מינכן.⁹ עם הזמן הפכה היחידה למעין יחידת-עילית של ה"פתח", ובמהלך מלחמת לבנון נלחמו גדודיה בכוחות צה"ל. באוגוסט 1982 התפנו מפקדות אש"ף ועמן לוחמי ה"פתח" ואנשי "כוח 17" מבירות למקום משכנם החדש – תוניסיה.¹⁰

עליית ה"תנזים"

ה"תנזים" (בערבית ארגון) הוא הגוף העיקרי בתנועת ה"פתח", מנגנון השטח שלה, החולש על רובדי פעילותה העממיים.¹¹ ה"תנזים" הוקם ב-1983 במטרה לארגן מחדש את הפעילות הפנימית של ה"פתח", דהיינו בשטחי הגדה המערבית ורצועת עזה, בעת שמפקדות אש"ף והנהגת ה"פתח" ישבו בתוניסיה. אנשי ה"תנזים" היו אפוא אנשי השטח, האחראים על פעילות התנועה בזירה הפנים-פלסטינית. בתקופת האינתיפאדה הראשונה, שהחלה בדצמבר 1987 ונמשכה עד סוף 1992, היו אנשי ה"תנזים" חוד החנית של פעילות ה"פתח" נגד ישראל.¹² בעקבות זאת התפתחה באותן שנים בשטחי הגדה והרצועה הנהגה צבאית ופוליטית פלסטינית מקומית של אנשי ה"תנזים", שהיו אמנם מזוהים עם אש"ף ותנועת ה"פתח", אולם היו במידה רבה עצמאיים באופן פעילותם מן ההנהגה החיצונית שמעבר לים.

המתח בין הנהגת הפנים לבין הנהגת החוץ בתנועת ה"פתח" גבר עוד יותר לאחר הקמתה של הרשות הפלסטינית, בעקבות חתימת הסכם אוסלו ב-1993 בין ישראל לאש"ף. יאסר ערפאת, אשר הפך ביוני 1994 ליושב-ראש הרשות הפלסטינית, שילב אמנם רבים מאנשי ה"תנזים" במוסדות השלטון של הרשות, אך הקפיד למנות את מקורביו מן "החוץ" ("הגווארדיה הותיקה") לתפקידי המפתח במוסדותיה, ובעיקר במנגנוני הביטחון שלה. כך למשל, כ-2,500 אנשי "כוח 17", אשר שבו מתוניס ביחד עם הנהגת אש"ף, שולבו ביחידת "המשמר הנשיאותי" של ערפאת.

למעשה, עם הקמת הרשות הפלסטינית הפך ערפאת את ה"תנזים" למעין מיליציה צבאית-למחצה ובלתי-רשמית של ה"פתח", במידה רבה כמשקל נגד לעלית כוחם של הארגונים האסלאמיים ובראשם ה"חמאס". ואולם, ה"תנזים" בתקופה זו פעל במידה רבה גם ככוח נפרד אל מול מנגנוני הביטחון הרשמיים של הרשות הפלסטינית. מנגנונים אלו ואנשי "החוץ" שהועמדו בראשם נתפסו במידה גוברת והולכת בקרב הציבור הפלסטיני כמנותקים מהעם, ולעתים קרובות גם הואשמו (ועדיין מואשמים) בשחיתות. לעומתם, הנהגת הפנים, המושתתת על "בוגרי האינתיפאדה הראשונה", אנשי ה"תנזים", נתפסה כהנהגה שורשית ואותנטית, הנהגה שצמחה מתוך העם

⁹ הוא עמד בראש היחידה שבע שנים, עד שנהרג מפצצה שהוטמנה תחת מכוניתו בבירות ב-22 בינואר 1979.
¹⁰ גם אחר כך המשיך "כוח 17" בפעילות טרור, דוגמת רצח הימאים הישראלים בקפריסין ב-25 בספטמבר 1985.
¹¹ אמ"ן – חטיבת המחקר, ארגוני הטרור הפלסטיניים, 23 ביוני 2004 (הוכן לבקשת מרכז מחקר ומידע של הכנסת), עמ' 2.
¹² שם, שם.

ועודנה מחוברת אליו.¹³ עם הנהגה זו נמנה מרואן ברגותי, מפקד ה"תנזים" בגדה המערבית, הכלוא בישראל מאז 15 באפריל 2002 בשל מעורבותו בפעילות טרור במהלך העימות הנוכחי.¹⁴

שלא כמו הארגונים האסלאמיים (ה"חמאס" ו"הג'יהאד האסלאמי בפלסטין"), אשר ביססו את עיקר כוחם ברצועת עזה, מוקדי הכוח העיקריים של ה"פתח" בכלל ושל ה"תנזים" בפרט נמצאים בשטחי הגדה המערבית ובעיקר באוניברסיטאות ביר-זית, בית-לחם וא-נג'יאח בשכם. ה"תנזים" מקבל את מימונו מהרשות הפלסטינית, והיא שסיפקה לו חלק גדול מאמצעי הלחימה שברשותו. כלי נשק הגיעו לידיהם גם בהברחות משטחי ירדן ומצרים או באמצעות קשרים עם גורמים פליליים בישראל. עוד לפני פרוץ העימות הנוכחי בלט חלקו של ה"תנזים" בשתי התנגשויות אלימות עם כוחות הביטחון הישראליים: באירועים שליוו את פתיחת "מנהרת הכותל" בספטמבר 1996 ובאירועי "יום הנכבה" במאי 2000.¹⁵ ואולם, מעשי האלימות של ה"תנזים" הלכו והתעצמו מאז שלהי ספטמבר 2000, והפכו לפיגועי טרור בהיקף נרחב.

זרועות ה"פתח" בעימות הנוכחי – הופעתם בזירה של "גדודי חללי אל-אקצא"

עם תחילת העימות הנוכחי החלו פעילי "פתח", שרבים מהם הועסקו במנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית, להיות מעורבים בפעילות טרור נגד יעדים ישראליים. בשלבים הראשונים של העימות התבטאה פעילות זו בפיגועי ירי ובהנחת מטענים בשטחי הגדה המערבית ורצועת עזה נגד כוחות צה"ל וגם נגד אזרחים ישראלים. כך למשל, בשלהי שנת 2000 וראשית שנת 2001 ביצעו אנשי "כוח 17" שורה של פיגועי ירי בכבישי הגדה המערבית נגד כלי רכב ישראליים.¹⁶ הפעילות הצבאית של ה"פתח" התנהלה בתקופה זו באמצעות שתי ועדות עליונות – האחת ברצועת עזה והאחרת בגדה המערבית. בראש הוועדה העליונה של אזור הגדה המערבית עמד מרואן ברגותי.¹⁷ יש להדגיש שלא כל הגורמים בתנועת ה"פתח" צידדו בשימוש בטרור כאמצעי להשגת יעדיהם הפוליטיים של הפלסטינים. בתנועת ה"פתח" נשמעו גם קולות שמתנגדים לשימוש בטרור בכלל או להרחבת הפיגועים אל תוך תחומי "הקו הירוק". לעומתם, גורמים אחרים ב"פתח", ובעיקר בקרב אנשי ה"תנזים", חששו מהפקרת הזירה בידיהם של הארגונים האסלאמיים, וטענו שתנועת ה"פתח" היא שחייבת להוביל את העימות המזוין נגד ישראל.¹⁸ כך, בתחילת העימות התאפיינה

¹³ משרד החינוך, מרכז ההסברה – שירות הפרסומים, פת"ח, תנזים, חמאס ואחרים: מדריך לארגונים פלסטיניים, עמ' 22.

¹⁴ ברגותי היה ממובילי האינתיפאדה ב-1987, ובאותה תקופה אף היה אסור בישראל במשך שנתיים. לאחר הקמת הרשות הפלסטינית נבחר ברגותי לפרלמנט הפלסטיני כנציג אזור רמאללה, ושימש המזכיר הכללי של ה"פתח" בגדה המערבית. הוא נעצר בידי כוחות צה"ל במהלך מבצע "חומת מגן" והועמד לדין בבית-המשפט המחוזי בתל-אביב (תפ"ח 1158/02). ב-20 במאי 2004 הורשע ברצח בכוונה תחילה, בניסיון לרצח וכן בחברות ופעילות בארגון טרור, ונגזרו עליו חמישה מאסרי עולם מצטברים ועוד 40 שנות מאסר.

¹⁵ ה"נכבה" ("נכבת פלסטין" או "אל-נכבה") היא בראייה הפלסטינית האסון שנגרם לפלסטינים עקב הקמת מדינת ישראל. לכן יום העצמאות של ישראל מכונה בפי הפלסטינים "יום הנכבה".

¹⁶ בין היתר מיוחסים לאנשי "כוח 17" הפיגועים האלה: פיגוע ירי ליד עפרה ב-13 בנובמבר 2000 (הרוג אחד); פיגוע ירי ליד גבעת-זאב ב-20 בדצמבר 2000 (הרוג אחד), פיגוע ירי סמוך לעפרה ב-31 בדצמבר 2000 (2 הרוגים ו-5 פצועים) ופיגועי ירי בצפון ירושלים ב-29 בינואר 2001 (הרוג אחד). ראו אתר האינטרנט של המכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור (להלן – ICT): <http://www.ict.org.il/>.

¹⁷ מתוך חוות הדעת שהגיש ראש חטיבת מחקר באגף המודיעין של צה"ל, ת"א י קופרווסר, במהלך משפטו של מרואן ברגותי, כפי שהיא צוטטה בהכרעת הדין. ראו הכרעת הדין בתפ"ח 1158/02 (בית-המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו), מדינת ישראל נגד מרואן בן חטיב ברגותי (להלן: פס"ד ברגותי), עמ' 6.

¹⁸ זו למשל היתה עמדתו של ברגותי עצמו. בחקירתו בשב"כ טען ברגותי כי "מנהיגי ה'פתח' חששו מהיחלשות כוחם ברחוב הפלסטיני למול התנועות האסלאמייות, דבר שדרבן אותם לנקוט קו של פיגועים נגד ישראל" (שם, עמ' 7). עוד טען ברגותי כי "פגיעה בהתנחלויות כמוה כפגיעה בצבא, ולכן בעניין זה לא היה ויכוח בתוך הפת"ח"

פעילותם של אנשי ה"תנזים" בפיגועי ירי בכבישי הגדה והרצועה, אך בתוך זמן קצר הם החלו בביצוע פיגועי התאבדות המוניים באוטובוסים ובמקומות ציבוריים אחרים בתחומי ה"קו הירוק". ה"תנזים" אף היה הגורם הראשון שהחל לבצע פיגועים על-ידי מחבלות מתאבדות.¹⁹

במהלך החודשים אוקטובר-נובמבר 2000 הקימו פעילי "תנזים" את "גדודי חללי אל-אקצא", שנועדו לשמש הזרוע הצבאית של ה"פתח" לביצוע פיגועים נגד ישראל.²⁰ גורמי ביטחון בישראל טוענים כי "גדודי חללי אל-אקצא" הוא למעשה שם כיסוי להתארגנויות טרור של פעילי "פתח", אשר מקבלות עליהן אחריות פומבית למעשי הטרור.²¹ "הגדודים" פועלים כרשתות של תאי מחתרת, ומעוזיהם העיקריים הם בערי הגדה ובמחנות הפליטים שסביבו. פעמים רבות נמנו גם אנשי כוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית עם מפקדי הגדודים ועם מבצעי הפיגועים מטעמם.²² במרס 2002, לאחר פיגוע התאבדות שביצעו "גדודי חללי אל-אקצא" בירושלים, הוסיפה אותם מחלקת המדינה של ארצות-הברית לרשימת ארגוני הטרור הזרים שלה. זו היתה הפעם הראשונה שממשל בוש נקט צעד מסוג זה נגד גוף הקשור במישרין ליושב-ראש הרשות הפלסטינית, יאסר ערפאת.

ה"תנזים" בגדה המערבית שימש אמצעי להעברת כספים מהרשות הפלסטינית אל פעילי השטח, ותשתית הגדודים ומקורות המימון שלהם התבססו עליו.²³ עם זאת, לאנשי "הגדודים" יש מידה רבה של עצמאות בתכנון הפיגועים ובביצועם. במהלך העימות הנוכחי הם הגבירו וחיזקו את שיתוף הפעולה עם ארגוני הטרור האסלאמיים, הן בייזום פיגועים הן בהוצאתם אל הפועל. בד בבד, הישענותם הגוברת והולכת על סיוע כספי ולוגיסטי מארגון "חיזבאללה" ומאירן תרמה להתרחקותם במידה זו או אחרת מתנועת האם – "פתח" – ל"פריקת עול" מצד הפעילים ולהגברת האנרכיה הקיימת בשטח.

להשלמת התמונה יצוין, כי העימות הנוכחי הביא להתפוררות המבנה הארגוני של תנועת ה"פתח", להחלשת מעמדה ברחוב הפלסטיני ולהתגברות המאבקים הבין-דוריים בתוכה.²⁴ ביטוי לכך הוא ההתפלגויות של ארגוני טרור עצמאיים מה"פתח", כגון "**ועדות ההתנגדות העממית**" בעזה בראשות ג'מאל אבו סמהדאנה וקבוצת "**פתח אבו ריש**", הפועלת באזור רפיח. אירועי יולי

(עמ' 8). לעומת זאת, במקום אחר הוא טען כי "בוויכוח שהתנהל בתוך הרשות והפתיח בעניין סוג הפיגועים כנגד ישראל – דגלו ערפאת והוא בקו הקובע כי יש להתמקד בפיגועים כנגד צה"ל והמתנחלים, בעוד שמנהיגים כמו אבו עלא ואבו מאזן התנגדו לכל סוג של אלימות; רק מעט מאנשי הפתיח תמכו בפיגועים בתוך ישראל" (שם). ברגותי הודה כי בשלב מסוים החל ה"פתח" לבצע פיגועי התאבדות בתוך ישראל, והסביר זאת בכך שה"פתח" "נגרר לתוך פעילות זו כדי שלא להשאיר את השליטה בשטח לארגונים האסלאמיים" (שם). בית-המשפט קבע בהכרעת דינו שברגותי אמנם התנגד באופן עקרוני לפיגועים בתחומי ה"קו הירוק", ובייחוד לפיגועי התאבדות, "ואולם בפועל, הוא לא חדל מלתמוך באנשיו, ולסייע להם באספקת כספים ואמצעי לחימה, גם כאשר נוכח שוב ושוב שהם מבצעים פיגועים, כולל פיגועי התאבדות, בתוך ישראל" (עמ' 74).

19 שבע נשים ביצעו פיגועי התאבדות בעימות הנוכחי. הראשונה היתה מחבלת מתאבדת מה"תנזים" שפוצצה את עצמה בחנות בגדים בירושלים בינואר 2002.

20 בהכרעת הדין בעניינו של ברגותי קבע בית-המשפט שברגותי עצמו הקים את "גדודי חללי אל-אקצא" (פס"ד ברגותי). על-פי ICT, "גדודי חללי אל-אקצא" הוקמו בידי פעילי "תנזים" במחנה הפליטים בלטה שליד שכם (<http://www.ict.org.il/organizations/orgdet.cfm?orgid=83>).

21 פס"ד ברגותי, עמ' 6; אמ"ן – חטיבת המחקר, **ארגוני הטרור הפלסטיניים**, עמ' 3.

22 כך למשל, אברהים חסונה, איש "המשטרה הימית" ששירת בשכם, ביצע את הפיגוע בצומת מעריב בתל-אביב ב-5 במרס 2002 (3 הרוגים ו-31 פצועים) בשם "חללי אל-אקצא"; עלי ג'עארה, איש "המשטרה הפלסטינית" מאזור בית-לחם ביצע פיגוע התאבדות באוטובוס קו 19 בירושלים ב-29 בינואר 2004 (11 הרוגים ו-50 פצועים), גם כן בשם "חללי אל-אקצא" (http://intelligence.org.il/sp/c_t/sec/sec_fb.htm).

23 מסמכי שלל שנתפסו בידי צה"ל במהלך מבצע "חומות מגן" מראים ש"גדודי חללי אל-אקצא" נהגו לפנות ליושב-ראש הרשות הפלסטינית יאסר ערפאת בבקשה לסיוע בכסף ובאמצעי לחימה. פס"ד ברגותי, עמ' 6-9.

24 אמ"ן – חטיבת המחקר, **ארגוני הטרור הפלסטיניים**, עמ' 3.

2004 ברצועת עזה, שבמהלכם התעמתו פעילי "פתח" ממסגרות שונות אלו עם אלו, הם עדות נוספת למגמה זו.

"גדודי חללי אל-אקצא" הפכו במהלך העימות הנוכחי למובילי פיגועי הטרור מתחומי הגדה המערבית. זרועות ה"פתח" בכלל והגדודים בפרט היו אחראים לכמחצית (47%) מכלל הפיגועים נגד ישראל שביצעו ארגוני הטרור ולשליש (33%) מכלל ההרוגים בצד הישראלי.²⁵ רוב הקורבנות נהרגו בפיגועי התאבדות שביצעו "גדודי חללי אל-אקצא", ובהם:

- * פיגוע בפתח ישיבה בירושלים ב-2 במרס 2002 (11 הרוגים ו-40 פצועים);
- * פיגוע ברחוב נווה-שאנן בתל-אביב ב-5 בינואר 2003 (23 הרוגים ו-100 פצועים);
- * פיגוע בנמל אשדוד בשיתוף ה"חמאס" ב-14 במרס 2004 (10 הרוגים ו-16 פצועים).

²⁵ נתונים אלו לקוחים מאתר האינטרנט של המכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור (ICT) במרכז הבינתחומי בהרצליה (<http://www.ict.org.il>). על-פי מקור זה, משלהי ספטמבר 2000 ועד ראשית יוני 2004 נהרגו 257 אנשים ונפצעו 1,361 ב-153 התקפות טרור שביצעו זרועות ה"פתח" (הנתונים אינם כוללים התקפות גרילה נגד מטרות צבאיות והם כוללים רק אירועים שהיה בהם לפחות נפגע אחד).

חזיתות השמאל

"החזית העממית לשחרור פלסטין" (חז"ע – PFLP)

מאפיינים כלליים

ארגון "החזית העממית לשחרור פלסטין" היה בראשיתו ארגון מרקסיסטי-לניניסטי. הוא היה מן הארגונים הפלסטיניים הראשונים שהשתמשו בנשק הטרור כאמצעי להפניית דעת הקהל העולמית אל הסוגיה הפלסטינית. במהלך השנים ביצע שורה ארוכה של התקפות טרור בזירה הבין-לאומית, בעיקר חטיפות מטוסים. הוא נחשב לארגון השני בחשיבותו (לאחר ה"פתח") בקואליציית אש"ף.

הקמת הארגון

הארגון הוקם ב-11 בדצמבר 1967 מאיחוד של כמה ארגוני שמאל פלסטיניים. מקימו היו ד"ר ג'ורג' חבש, נוצרי יווני-אורתודוקסי יליד לוד, וד"ר ודיע חדאד.

אידיאולוגיה

בראשית דרכו שילב הארגון אידיאולוגיה מרקסיסטית-לניניסטית ולאומיות פלסטינית, וראה בעצמו "חיל-חלוץ פרוגרסיבי של מעמד הפועלים הפלסטיני".²⁶ מטרתו המוצהרת: שחרור פלסטין כולה במאבק מזוין והקמת מדינה פלסטינית דמוקרטית וסוציאליסטית. כמו כן, הארגון ראה בחיסול מדינת ישראל אמצעי לדחיקת האימפריאליזם מן המזרח התיכון ולמיגורם של המשטרים הערביים שהם לתפיסתו משטרים בורגניים ודיקטטוריים המתרפסים בפני הקפיטליזם המערבי. בשנים האחרונות התמתנו עמדות הארגון, אך הוא עדיין דבק בהתנגדותו ל"הסכמי אוסלו".

מבנה הארגון והנהגתו

מבנה הארגון דומה לזה של ה"פתח", ויש בו שלושה מוסדות עיקריים: הוועידה הלאומית (מעין פרלמנט המייצג את הציבור), הוועד המרכזי והמשרד המדיני, המשמש זרוע מבצעת. בראש ההנהגה עומד המזכיר הכללי של הארגון.²⁷ מייסד הארגון, ד"ר ג'ורג' חבש, הנהיג אותו מ-1967 ועד לפרישתו במאי 2000. יורשו, מוסטפה עלי קאסם אל-זבירי (המכונה אבו עלי מוסטפה) נבחר למזכיר הכללי של הארגון ושימש בתפקיד זה עד להריגתו בידי צה"ל באוגוסט 2001. את מקומו בהנהגת הארגון תפס אחמד סעדאט, הכלוא כיום בירחו. ב-1999 העביר הארגון את מפקדותיו

²⁶ <http://www.ict.org.il/organizations/orgdet.cfm?orgid=31>

²⁷ משרד החינוך, מרכז ההסברה – שירות הפרסומים, פת"ח, תנזים, חמאס ואחרים: מדריך לארגונים פלסטיניים, עמ' 32.

מדמשק לרמאללה. ההנהגה הפוליטית שלו יושבת בחלקה בסוריה ובחלקה בשטחי הגדה המערבית ורצועת עזה, שבהם יש לארגון תשתית מבצעית בהיקף קטן למדי.²⁸

תמיכה ומימון

כיום הארגון מקבל תמיכה מסוריה וסיוע כספי מארגונים ומתורמים פרטיים במדינות ערב. בעבר הוא קיבל תמיכה לא מבוטלת מעירק, וכן ממדינות אחרות כמו לוב, ברית-המועצות, מדינות הגוש הקומוניסטי ("ברית ורשה"), סין וצפון-קוריא. בעבר קיים הארגון קשרים צבאיים ואחרים עם ארגונים אחרים בעולם, כגון "הצבא האדום היפני", קבוצת "באדר-מיינהוף" הגרמנית ו"הצבא הרפובליקני האירי" (IRA).

ציוני דרך בתולדות הארגון

- 1968 בנובמבר ביצע הארגון את חטיפת המטוס הראשונה שלו (מטוס "אל על" שהיה בדרכו מרומא לתל-אביב; הוא אולץ לנחות באלג'יריה). חודש לאחר מכן הוא תקף צוות אוויר ישראלי בשדה התעופה של אתונה. בתגובה השמידה ישראל 13 מטוסים במל התעופה של בירות.
- 1970 בספטמבר ביצע הארגון את פעולתו הבולטת ביותר: חטיפה משולבת של ארבעה מטוסי נוסעים של חברות מערביות – שלושה לזרקא שבירדן ואחד למצרים – ופיצוצם על הקרקע לאחר פינוי נוסעיהם. פעולה זו הובילה לאירועי "ספטמבר השחור" ולגירוש אנשי אש"ף מירדן ללבנון.
- 1972 במאי ביצע הארגון התקפה על נמל תעופה בלוד בשיתופם של קוזו אוקמוטו וחברים אחרים בארגון "הצבא האדום היפני". בהתקפה נהרגו 24 אנשים. את הפעולה יזם ד"ר ודיע חדאד, האחראי המבצעי של "החזית העממית", שייצג את הקו הנצי בארגון (לאחר ההתקפה החל לפעול באורח עצמאי, כפלג של "החזית העממית", והיה אחראי בין השאר לחטיפת מטוס "אייר פראנס" לאנטבה ביוני 1976).²⁹
- 1974 "החזית העממית" פרש מאש"ף אחרי שזה קיבל את "תוכנית השלבים", ועם נציגי ארגונים אחרים הקים את "חזית הסירוב".³⁰ בשנים שלאחר מכן התרכז בפעילות בזירה המקומית, ובתוך כך ביצע התקפות בישראל, ירדן ולבנון.
- 1999-1993 בעקבות חתימת "הסכמי אוסלו" התנתק הארגון פעם נוספת מאש"ף (לאחר שחזר לשורותיו בשלהי שנות ה-80). הארגון אף אסר על חבריו להשתתף בבחירות שקיימה הרשות הפלסטינית ב-1996. עם זאת, ב-

²⁸ אמ"ן – חטיבת המחקר, ארגוני הטרור הפלסטיניים, עמ" 10.

²⁹ ב-1978 הוא מת במזרח גרמניה ונקבר בגדד. ארגונו פסק לפעול לאחר מותו.

³⁰ "תוכנית השלבים" גרסה שעל הפלסטינים להסכים לכוון מדינה פלסטינית בשטחי הגדה המערבית ורצועת עזה כשישראל תפנה אזורים אלו, כצעד טקטי וכשלב ראשון בלבד בדרך להשגת מטרותיהם הסופיות. המתנגדים לתוכנית טענו שמימוש שלב זה יגביל את חופש הפעולה של הפלסטינים הנאבקים למען שחרור פלסטין כולה, ולמעשה אותו צעד טקטי עלול להיפך למציאות אסטרטגית שתמנע מהעם הפלסטיני לממש את זכויותיו הלאומיות. "חזית הסירוב" שהוקמה בתקופה זו כללה את אותם ארגונים פלסטיניים וכן חלק ממדינות ערב (עירק, לוב) שדחו מכל וכל אפשרות של פתרון פוליטי לסכסוך הערבי-ישראלי.

1999 הוא ניהל בקהיר משא-ומתן עם נציגי פת"ח ואש"ף על התנאים לפיוס בין הארגונים ולאיחוד לאומי. באותה שנה גם קיבל אבו עלי מוסטפא אישור משלטונות ישראל להיכנס לתחומי הרשות הפלסטינית, וכאמור, הוא העביר את מפקדותיו מדמשק לרמאללה.

פעילות הארגון בעימות הנוכחי

מאז פרוץ העימות הנוכחי שב הארגון לבצע פיגועי טרור נגד ישראל, ובהם פיצוץ מכוניות תופת, הנחת מטענים, התקפות ירי ופיגועי התאבדות.³¹ ב-27 באוגוסט 2001 התנקשה ישראל בחייו של מנהיג הארגון, אבו עלי מוסטפה. אחמד סעדאת, הנמנה עם אנשי האגף הקיצוני ב"חזית העממית", התמנה ב-3 באוקטובר למזכיר הכללי של הארגון, ומאז גברה מעורבות הארגון בפיגועי טרור. ב-17 באוקטובר אותה שנה קיבל הארגון אחריות לרצח שר התיירות רחבעם זאבי (גנדל). במאי 2002, בעקבות לחץ ישראלי ובין-לאומי על הרשות הפלסטינית, הועברו המעורבים ברצח השר, ובהם סעדאת עצמו, מן המוקטעה ברמאללה לכלא פלסטיני ביריחו. מן הפיגועים שביצע הארגון:

- * פיגוע התאבדות במרכז המסחרי בקרני-שומרון ב-16 בפברואר 2002 (3 הרוגים ו-25 פצועים);
- * פיגוע באיתמר ב-20 ביוני 2002 (5 הרוגים, ובהם אם ושלושה מילדיה, ו-8 פצועים);
- * פיגוע התאבדות בצומת גהה ב-25 בדצמבר 2003 (4 הרוגים ו-20 פצועים).

³¹ על-פי הנתונים המתפרסמים באתר האינטרנט של ICT (<http://www.ict.org.il>), משלהי ספטמבר 2000 ועד ראשית יוני 2004 נהרגו 16 אנשים ונפצעו 49 ב-10 "התקפות טרור" שביצעה "החזית העממית" (הנתונים אינם כוללים התקפות גרילה נגד מטרות צבאיות וכוללים רק אירועים שהיה בהם לפחות נפגע אחד).

”החזית העממית לשחרור פלסטין –

המפקדה הכללית” (PFLP-GC)

הקמת הארגון

הארגון הוקם ב-24 באפריל 1968 בידי אחמד ג'יבריל, קצין לשעבר בצבא הסורי. ג'יבריל היה פעיל במאבק הפלסטיני נגד ישראל מאז 1959, ואז ייסד את ארגונו הראשון, ”חזית השחרור הפלסטינית”. ב-1967 התמזג ארגונו עם ה”חזית העממית לשחרור פלסטין” של ג'ורג' חבש, אך הברית לא החזיקה מעמד זמן רב, ושנה לאחר מכן פרש ג'יבריל מארגונו של חבש על רקע עימותים בין זה לבין המשטר הסורי. הפילוג היה גם על רקע אידיאולוגי, שכן ג'יבריל התנגד לעיסוק כלשהו בפעילות פוליטית ותבע להתמקד אך ורק במאבק המזוין בישראל.³²

אידיאולוגיה

בראשית דרכו החזיק הארגון בהשקפה בעלת מאפיינים מרקסיסטיים, ועם זאת נמנע מלהציג משנה אידיאולוגית סדורה. גישתו לסוגיה הפלסטינית מתאפיינת בשלילת זכות קיומה של ישראל ובראיית המאבק המזוין כדרך היחידה למימוש זכויותיהם של הפלסטינים. המוטו המופיע בסמל הארגון: ”שיבה, לוחמה, שחרור”.

מבנה הארגון והנהגתו

בראש הארגון עומד מאז היווסדו אחמד ג'יבריל. מפקדותיו שוכנות בדמשק. עיקר תשתיתו המבצעית בסוריה ובלבנון, שם שוכנים בסיסיו (ובהם מחנה עין צאחב, שהותקף בידי צה”ל ב-5 באוקטובר 2003) ומשם הוא פועל לביצוע פיגועים.

תמיכה ומימון

הארגון נשען על סוריה, פועל בחסותה ומקבל ממנה סיוע צבאי מאז הוקם. ב-1987 החל הארגון לפתח קשרים הדוקים עם אירן ו”חיזבאללה”,³³ ובשנים האחרונות גם עם ה”חמאס”.

ציוני דרך מאז הקמת הארגון

שנות ה-70 הארגון ביצע שורה של פיגועי ראוה המוניים, ובהם פיצוץ מטוס ”סוויסאייר” בדרכו ללוד על כל נוסעיו (21 בפברואר 1970), הפיגוע באוטובוס של ילדי קיבוץ אביבים, שגבה 12 הרוגים (21 במאי 1970)

David Tal, "The International Dimension of PFLP-GC Activity", in ³² <http://www.ict.org.il/articles/articledet.cfm?articleid=25>

³³ שי שאול, טרור בשליחות האימאם: 20 שנות טרור שיעי, עמ' 60-63.

ופיגוע נוסף בקריית-שמונה, שגבה 18 הרוגים, ובהם 8 ילדים (11 באפריל 1974).

שנות ה-80 בקיץ 1982 שבה הארגון שלושה חיילים ישראלים בלבנון (חזי שי, נסים סאלם ויוסף גרוף). שלוש שנים לאחר מכן הצליח להביא לעסקת שבויים עם ישראל, שבה שוחררו 1,150 אסירים ועצירים פלסטינים בתמורה לשחרור שלושת החיילים (20 במאי 1985, "עסקת גיבריל"). ב-25 בנובמבר 1987 מחבל ששלח הארגון חדר בגלשן אוויר למחנה צבאי ישראלי, הרג שישה חיילים ופצע שבעה נוספים ("ליל הגלשוניס").

פעילות הארגון בעימות הנוכחי

פעילות הארגון במהלך העימות הנוכחי מוגבלת. עד כה היא התבטאה בעיקר באימון מחבלים בבסיסי הארגון בלבנון, בניסיונות לשגרם משם לביצוע פיגועים בישראל וכן בניסיונות להבריח אמצעי לחימה מלבנון לשטחי הרשות הפלסטינית, למשל בספינת הנשק "סנטוריני" שתפס חיל הים הישראלי בדרכה לעזה ב-6 במאי 2001.

"החזית הדמוקרטית לשחרור פלסטין" (DFLP)

הקמת הארגון

ארגון "החזית הדמוקרטית" הוקם ב-22 בפברואר 1969 בידי נאيف חוואתמה, נוצרי יווני-אורתודוקסי יליד ירדן, אשר פרש מארגון "החזית העממית" של ג'ורג' חבש.

אידיאולוגיה

בראשית דרכו החזיק הארגון באידיאולוגיה מרקסיסטית-לניניסטית, ופעליו אף ניסו בתחילת שנות ה-70 להקים סובייטים (מועצות) וקולחוזים בצפון ירדן.³⁴ הארגון ראה ברוב המשטרים במזרח התיכון משטרים ריאקציונריים, שיש להדיחם ולהקים תחתיהם משטרים מהפכניים-סוציאליסטיים. כבר ב-1969 הציעו מנהיגיו להקים "מדינה פלסטינית דמוקרטית ועממית" שבה יוכלו היהודים "לפתח את תרבותם", אך לא את לאומיותם. במהלך השנים, ובייחוד מאז גירוש אש"ף מלבנון (1982), ביטא הארגון עמדות מתונות למדי בסוגיית הסכסוך הישראלי-פלסטיני, שעל-פי רוב תאמו את העמדות של תנועת ה"פתח".³⁵

הנהגת הארגון

כמו הארגונים המרכזיים האחרים באש"ף, גם "החזית הדמוקרטית" בנתה מנגנון היררכי שבו שלושה גופים מרכזיים: הוועד המרכזי, הלשכה המדינית והוועידה הכללית. המזכיר הכללי נאيف חוואתמה ובכירים נוספים בארגון יושבים בסוריה, אך חלק מההנהגה הפוליטית שלו יושבת בגדה המערבית וברצועת עזה. ברצועה הארגון מחזיק גם זרוע מבצעית קטנה.³⁶

תמיכה ומימון

הארגון מקבל תמיכה מסוריה, וכן מקבל מימון מארגונים ומתורמים פרטיים במדינות ערב. בעבר קיבל סיוע גם מלוב, ואנשיו התאמנו בברית-המועצות ובקובה.

ציוני דרך בתולדות הארגון

ראשית שנות ה-70 בתחילת דרכו התנגד הארגון לביצוע פיגועי ראויה המוניים דוגמת הפיגועים שביצעה "החזית העממית", שכן אלה עלולים ליצור דעת קהל שלילית כלפי המאבק הפלסטיני. הארגון יצר קשרים עם תנועות מהפכניות וגורמים מרקסיסטיים ברחבי העולם, ואף בישראל (למשל עם קבוצת "דרך הניצוץ").

1973 הארגון הציע לראשונה להקים מדינה פלסטינית על שתי גדות נהר הירדן מחוץ לגבולות 1948, כצעד ראשון במה שכונה "תוכנית השלבים". באותה שנה גם החל לבצע פיגועים בישראל.

1975-1974 הארגון מבצע שורה של פעולות טרור, ובהם טבח בבית-ספר במעלות ב-15 במאי 1974 (27 הרוגים), השתלטות על בניין מגורים בבית-שאן ב-19

³⁴ Sela Avraham, *The Continuum Political Encyclopaedia of the Middle East*, p. 686; גיא בכור, *לקסיקון אש"ף*, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, תל-אביב תשנ"ה.

³⁵ אמ"ן – חטיבת המחקר, *ארגוני הטרור הפלסטיניים*, עמ' 12.

³⁶ שם, שם.

בנובמבר 1974 (4 הרוגים) ופיצוץ עגלת תופת בירושלים ב-13 בנובמבר 1975 (7 הרוגים).

שלהי שנות ה-80 נוצר קרע בשורות הארגון בין חוותמה ותומכיו, שדגלו בהמשך המאבק המזוין בישראל, לבין יאסר עבד רבו ואנשיו, שצידדו באימוץ דרך של משא-ומתן.

שלהי שנות ה-90 למרות התנגדותו של חוותמה ל"הסכמי אוסלו", בכינוס של "ארגוני הסירוב" בדמשק בדצמבר 1998 הציע לשקול פתרונות פוליטיים לסכסוך הערבי-ישראלי ועורר עליו את חמתם של ראשי הארגונים האחרים. בספטמבר 1999 הביע ארגונו נכונות להשתתף בניהול משא-ומתן עם ישראל על הסדר הקבע.³⁷ חודש לאחר מכן הסירה מחלקת המדינה של ארצות-הברית את שם הארגון מרשימת ארגוני הטרור שלה.

פעילות הארגון בעימות הנוכחי

פעילותו המבצעית מצומצמת. המבצע הבולט של הארגון היה התקפת גרילה על מוצב צה"ל ברצועת עזה (מוצב "מרגנית") ב-25 באוגוסט 2001 (3 הרוגים ו-7 פצועים).

ארגונים שאינם קיימים עוד³⁸

"פתח – המועצה המהפכנית" (ארגון אבו נד'אל)

ארגון פרו-עירקי בהנהגת צברי אלבנא (אבו נד'אל); נוסד ב-1974 לאחר פרישת מנהיגו מתנועת ה"פתח".³⁹ בשנות ה-80 הוא נחשב לארגון הטרור הפלסטיני הרצחני והמסוכן ביותר. בשנות פעילותו ביצע הארגון פעולות טרור נגד מדינות ערב (סוריה, ירדן ומדינות המפרץ הפרסי) יותר מכל ארגון אחר, ואף רצח 16 דיפלומטים של אש"ף. בשנות ה-80 תקף הארגון גם מטרות יהודיות וישראליות, ובהן בית-ספר ישראלי באנטוורפן (1980), בתי-כנסת בווינה (1981), בבריסל (1982) ובאיסטנבול (1986), מסעדה יהודית בפריס (1982) ונוסעים של חברת "אל על" בממלי התעופה של רומא ווינה (1985). בשנת 1982 ניסה הארגון להתנקש בחייו של שגריר ישראל בלונדון שלמה ארגוב. בעקבות ניסיון ההתנקשות יצאה ישראל למלחמת לבנון. במהלך שנות ה-90 פסקו פעולות הטרור של הארגון. ב-2002 מת אבו נד'אל בבגדד.

"חזית השחרור הפלסטינית"

הארגון הוקם ב-24 באפריל 1977, לאחר פילוג מ"החזית העממית – המפקדה הכללית" של גייבריל. מנהיגיו היו מוחמד עבאס זידאן (אבו אל-עבאס) וטלעת יעקוב. ב-22 באפריל 1979 חדרה חוליה של הארגון בסירת גומי מצור לנהריה ורצחה ארבעה ישראלים, ובהם שלושה מבני משפחת הרן (אב ושתי בנותיו). במבצעי ההתקפה היה סמיר קונטאר, אשר "חיזבאללה" תובע כיום את שחרורו מהכלא בישראל תמורת מידע על גורלו של הנווט רון ארד. באוקטובר 1985 השתלטה חוליה של הארגון על ספינת הנוסעים האיטלקית "אקילה לאורו" ורצחה את אחד מנוסעיה, לאון קלינגהופר, יהודי אמריקני שהיה רתוק לכסא גלגלים. באפריל 2003 נעצר אבו אל-עבאס בידי הכוחות האמריקנים בבגדד ומת לאחר מכן בהיותו בכלא.

"חזית השחרור הערבית"

ארגון פלסטיני פרו-עירקי מובהק, שייסד המשטר בבגדד ב-6 באפריל 1969. הארגון ביצע בין השאר פיגוע בכפר יובל שבגבול הצפון ב-1975 והשתלט על בית ילדים בקיבוץ משגב-עם ב-1980 (3 הרוגים ו-16 פצועים). במלחמת לבנון נהרסה התשתית של הארגון, ומאז שנות ה-80 אינו מבצע פעולות טרור.

³⁸ הסקירה בפרק זה אינה מתיימרת להקיף את כל ארגוני הטרור שפעלו בעבר בזירה הפלסטינית-ישראלית אלא רק לשמש מעין תזכורת לפעילות הטרור של כמה ארגונים דומיננטיים. היא מתבססת על המקורות האלה: גיא בכור, **לקסיקון אש"ף**; אתר האינטרנט של ICT: <http://www.ict.org.il/>; Sela Avraham, **The Continuum** ; **Political Encyclopaedia of the Middle East**

³⁹ באוקטובר 1973 דן בית-דין צבאי של ה"פתח" את אבו נד'אל (שלא בפניו) למוות באשמה שזמם לרצוח את יאסר ערפאת. עירק סייעה לו להימלט לבגדד, ושם הוא ייסד את מפקדות ארגונו החדש ופעל בשירות המשטר העירקי. בראשית שנות ה-80, בעקבות קרע בינו לבין ההנהגה העירקית, גורש הארגון מבגדד ועבר לדמשק.

הארגונים האסלאמיים

ארגונים פלסטיניים

"חמאס"

משמעות השם

חמאס הם ראשי תיבות של חרכת אל-מקאומה אל-אסלאמייה: תנועת ההתנגדות האסלאמית. כמו כן, המילה "חמאס" פירושה התלהבות, להט, גבורה, אומץ וקנאות.⁴⁰

הקמת התנועה

תנועת ה"חמאס" הוקמה בעזה בדצמבר 1987, עם פרוץ האינתיפאדה הראשונה, בידי השיח' אחמד אסמאעיל יאסין, כזרוע פוליטית וצבאית של תנועת "האחים המוסלמים". היא צמחה מתוך תנועה זו,⁴¹ שמנהיגה בעזה מאז 1968 היה השיח' יאסין, ומתוך "המרכז האסלאמי" ("אל-מוג'ימע אל-אסלאמי"), גוף שהקים יאסין ב-1973 ועמד בראשו.

"אל-מוג'ימע" הוקם כאגודה וולונטרית למטרות חברתיות-תרבותיות,⁴² ומאז 1978 פעל באישור הממשל הצבאי הישראלי. אמנם מנהיגיו ראו בישראל אויב דתי ולאומי, אך בראשית דרכם הם נמנעו מפעילות אלימה נגדה ופעלו בעיקר לתיקונה של החברה הפלסטינית מבפנים ולמאבק בזרמים החילוניים הלאומיים שבתוכה, ובעיקר השמאליים.⁴³ עם זאת, בעקבות מלחמת לבנון וגירוש כוחות אש"ף מביירות התחזקה ההערכה בקרב ראשי "אל-מוג'ימע" ו"האחים המוסלמים" שעליהם להכין את עצמם להיות חלופה לאש"ף ולהתחיל בפעילות צבאית נגד ישראל. הם החלו להצטייד בנשק, אך ישראל חשפה את התארגנותם, וב-1984 נעצר יאסין ונדון ל-13 שנות מאסר. במאי 1985, לאחר 11 חודשי מאסר, הוא שוחרר מהכלא במסגרת "עסקת ג'יבריל".

40 Avraham Sela, *The Continuum Political Encyclopedia of the Middle East*, p. 335;

אתר האינטרנט של המכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור (ICT):

<http://www.ict.org.il/organizations/orgdet.cfm?orgid=13>

41 תנועת "האחים המוסלמים" ("אל-אחיואן אל-מוסלימוון") הוקמה באסמאעיליה שבמצרים ב-1928 בידי השיח' חסן אל-בנא (1906-1949) במטרה להחזיר את הציבור הערבי לחיק האסלאם באמצעות חינוך, הטפה ופעילות צדקה. באמצע שנות ה-40 נחנך הסניף הפלסטיני הראשון של "האחים המוסלמים" בירושלים כשלוחה של התנועה במצרים, וב-1947 כבר היו בארץ ישראל 38 סניפים של התנועה ובהם למעלה מ-10,000 חברים רשומים. בשנות ה-70 וה-80 הגבירו "האחים המוסלמים" את כוחם והשפעתם בגדה המערבית וברצועת עזה. אחד הסימנים לכך הוא הגידול הניכר במספר המסגדים, שהיו מוקד פעילותם. על-פי מקורות שונים, מ-1967 ועד לשלהי שנות ה-80 גדל מספרם ברצועת עזה פי-שלושה. ראה: יעקב חבקוק ושכיב סאלח, **טרור בשם האסלאם: פרופיל של תנועת החמאס**, עמ' 29-35; שאול משעל ואברהם סלע, **זמן חמאס: אלימות ופשרה**, עמ' 37-43.

42 שאול משעל ואברהם סלע, עמ' 42.

43 שאול משעל ואברהם סלע טוענים שעד לאינתיפאדה הראשונה העדיפה האגודה את "הג'יהאד הפנימי" בתוך הקהילה המוסלמית על "הג'יהאד החיצוני" המכוון נגד ישראל והמערב. מייסדי האגודה סברו שהג'יהאד החיצוני צריך היה להידחות עד להקמת המדינה האסלאמית, וזו תקבל עליה את האחריות למימוש. נוסף על כך, הם ראו בעצם קיומה של ישראל פועל יוצא שך נטישת דרך האסלאם, ועל כן "אסלומה של החברה" הפלסטינית היה לגישתם בבחינת תנאי מוקדם ליכולתם של המוסלמים להביס את ישראל. שם, עמ' 54.

שאל משעל ואברהם סלע סבורים שה"חמאס" הוקם במידה רבה עקב "לחצים מלמטה" מצד פעילי "האחים המוסלמים" ו"אל-מוג'מע", אשר דחפו את ההנהגה ואת יאסין בראשה לאמץ קו פעולה לוחמני. לטענתם, בתחילת דצמבר 1987, עם פרוץ ההתקוממות העממית בעזה (האינתיפאדה הראשונה) ולנוכח ההתלהבות ששחפה המוני צעירים פלסטיניים להשתתפות בפעולות מחאה, מרי ואלימות, חששו יאסין ואנשיו מפני אובדן השפעה וכושר פעולה כלפי אש"ף מזה ו"הג'יהאד האסלאמי" מזה. החלטתם להקים את ה"חמאס" שיקפה את הכרתם בצורך להסתגל "למציאות חדשה של אקלים מיליטנטי שכבש את הרחוב הפלסטיני".⁴⁴ ב-14 בדצמבר 1987, חמישה ימים לאחר פרוץ המהומות, פרסמה התנועה את הכרוז הראשון שלה.

אידיאולוגיה

תנועת ה"חמאס" נושאת שני דגלים, שלתפיסתה שלובים זה בזה: הדגל הדתי-האסלאמי ודגל השחרור הלאומי הפלסטיני. יעדה המרכזי הוא הקמת מדינת הלכה אסלאמית על כל שטח פלסטין, מן הים עד הנהר, באמצעות מלחמת קודש (ג'יהאד) נגד ישראל. עבור ה"חמאס", המאבק בישראל אינו עימות בין שתי תנועות לאומיות, אלא חלק מן המאבק הדתי בין הציביליזציה המערבית לזו האסלאמית. משום כך, לגישת ה"חמאס", הסכסוך הישראלי-פלסטיני אינו יכול להסתיים בדרך של פשרה פוליטית.⁴⁵ אמנת התנועה מאוגוסט 1988 מבטאת את רעיונותיה המנחים ואת מטרותיה. להלן מבחר ציטוטים מתוכה:⁴⁶

הייחוד והעצמאות – סעיף 6:

"תנועת ההתנגדות האסלאמית היא תנועה פלסטינית ייחודית. נאמנותה היא לאללה ודבקותה היא באסלאם כדרך חיים. היא פועלת להנפת דגל אללה על כל פיסת אדמה בפלסטין. בצל האסלאם, יכולים לחיות חסידי כל הדתות בשלווה ובביטחון לעצמם, לרכושם ולזכויותיהם."

הססמה של תנועת ההתנגדות האסלאמית – סעיף 8:

"אללה הוא מטרותה, השליח הוא המופת שלה, הקוראן חוקתה, הג'יהאד הוא דרכה והמוות למען אללה הוא הנשגבת בשאיפותיה."

האסטרטגיה של תנועת ההתנגדות האסלאמית: פלסטין אדמת וקף אסלאמי – סעיף 11:

"תנועת ההתנגדות האסלאמית גורסת, שאדמת פלסטין היא וקף אסלאמי של המוסלמים לדורותיהם עד קץ הימים ואין לוותר עליה או על חלק ממנה."

פתרונות השלום, היוזמות והוועידות הבין-לאומיות – סעיף 13:

"היוזמות ומה שמכונה פתרונות השלום והוועידות הבין-לאומיות לפתרון הבעיה הפלסטינית, סותרות את השקפת תנועת ההתנגדות האסלאמית. כל ויתור על פיסת אדמה מפלסטין הוא ויתור על חלק מהדת... אין לבעיה הפלסטינית פתרון אלא בג'יהאד."

⁴⁴ שם, עמ' 58-59.

⁴⁵ עם זאת, "חמאס" מכירה בצורך להגיע להפסקת אש זמנית ("הודנה"), בעיקר כדי להימנע מעימותים עם הרשות הפלסטינית והזירה האזורית והבין-לאומית, אשר עלולים לפגוע במעמדה הציבורי.

⁴⁶ כל הציטוטים לקוחים מתוך **יעקב חבקוק ושכיב סאלח**, עמ' 192-216.

מבנה הארגון והנהגתו

הנהגת התנועה

לתנועת ה"חמאס" שתי הנהגות: הנהגת הפנים והנהגת החוץ. עד 1989 הונהגה התנועה מבפנים בלבד, אך מעצר השיח' יאסין בידי ישראל באותה שנה הביא להיווצרותה של הנהגת חוץ. בהדרגה הלכה וקנתה לעצמה הנהגת החוץ מעמד דומיננטי, בעיקר בזכות פעילותה לגיוס כספים למימון פעילות התנועה ובשל פעולותיה של ישראל נגד הנהגת הפנים.

הנהגת החוץ

מבנה התנועה היררכי: בקודקוד הפירמידה עומדים שני גופים הפועלים מחוץ לגדה ולרצועה: המועצה המייעצת (מג'לס אל-שורא) והלשכה המדינית (אל-מכתב אל-סיאסי). המועצה המייעצת כפופה להנהגה העולמית של תנועת "האחים המוסלמים". היא נועדה לשמש רשות דתית עליונה, ועיקר תפקידה להעניק גיבוי דתי וצידוק מוסרי לפעילותה של "חמאס".⁴⁷ הלשכה המדינית היא הגוף המרכזי לקבלת החלטות, והיא אחראית לקשרי החוץ של התנועה, לגיוס כספים, למדיניות ההסברה ולהכוונת הפעילות הצבאית. את הקמת הלשכה המדינית יזם ד"ר מוסא אבו מרזוק ב-1989, והוא שעמד בראשה עד למאסרו בארצות-הברית ב-1995. את מקומו תפס ב-1996 ח'אלד משעל, ומאז הוא משמש יושב-ראש הלשכה המדינית. עד 1999 ישב משעל בירדן, אך באותה שנה הוא גורש ממנה והעתיק את מושבו לדמשק. במהלך השנים התאפיינה הנהגת החוץ בגישה מיליטנטית יותר ובנכונות פחותה יותר להגיע להבנות עם הרשות הפלסטינית משגילתה הנהגת הפנים.

הנהגת הפנים

להנהגה זו לשלושה מוקדים: ברצועת עזה, בגדה המערבית ובבתי-הכלא בישראל. עד מרס 2004 עמד בראשה מייסד התנועה ומנהיגה הרוחני, השיח' אחמד יאסין. במהלך השנים נקבע מעמדה של הנהגת הפנים ביחס לזו שמחוץ לשטחי הגדה והרצועה במידה רבה לפי מקומו של השיח' יאסין, שנחשב למקור סמכות עליון בתנועה. כאשר היה כלוא בישראל (1989-1997) עלה מעמדה של הנהגת החוץ, ואילו לאחר שחרורו מהכלא הישראלי ב-1997 שב ועלה משקלה של הנהגת הפנים. מאז התנקשות ישראל בחייו (מרס 2004) הנהגת החוץ הפועלת מדמשק היא הסמכות הבכירה בתנועה להלכה ולמעשה.

מנגנונים מרכזיים⁴⁸

מנגנון הפעילות הצבאית

המנגנון הצבאי של התנועה התבסס בראשיתו על גרעין "לוחמי הקודש האסלאמיים" ("אל-מוג'אהידון אל-אסלאמיון"), גוף שהקים השיח' יאסין כבר במחצית הראשונה של שנות ה-80, כאגף צבאי של "האחים המוסלמים" ברצועת עזה. ב-1992 הוקמו "גדודי עז אל-דין אל-קסאם",

⁴⁷ לדברי שאול משעל ואברהם סלע, רשמית התבססו החלטות המועצה על הצבעות ברוב דעות, אך למעשה היא אינה פועלת כגוף קיבוצי, וסוגיות העולות לדיון מופנות אל חבר מועצה וזה מוסר חוות דעת אישית. **שאול משעל ואברהם סלע**, עמ' 223.

⁴⁸ פרק זה אינו מתיימר להציג תמונה מקיפה של מבנה תנועת ה"חמאס" על מכלול מנגנוניה. לתרשימים המפרטים את מבנה התנועה ראה: **שאול משעל ואברהם סלע**, עמ' 283; **יעקב חבקוק ושכיב סלע**, עמ' 95-96.

⁴⁹ חוליות צבאיות הפועלות על בסיס אזורי וכפופות במישרין ללשכה המדינית של התנועה. עיקר כוחם הוא ברצועת עזה.

מנגנון הביטחון

מנגנון הביטחון, המכונה "אל-מגיד" (מג"ד): ראשי התיבות של מג'מועת ג'יהאד ודעווה – חוליות ג'יהאד והטפה; "מג"ד" פירושו בערבית תהילה ותפארת), הוקם ב-1986 במסגרת "אל-מוג'מע אל-אסלאמי", ותפקידו העיקרי היה לכפות על האוכלוסייה הפלסטינית אורחות חיים על-פי ההלכה האסלאמית. במהלך האינתיפאדה הראשונה הורחבו תפקידיו והיתוספה להם הוצאה להורג של פלסטינים שנחשדו בשיתוף פעולה עם ישראל.⁵⁰

מנגנון ה"דעווה"

"חמאס" היא תנועה עממית-דתית, ובכלל פעילותה הקהילתית היא מנהלת רשת ענפה של מוסדות דת, חינוך, רפואה, סעד ורווחה. כך יצרה התנועה מערכת שירותים חלופית לזו הרשמית שהמדינה אמורה לספק.⁵¹ פעילות זו נעשית במסגרת מנגנון ה"דעווה", האחראי ל"הכשרת הלבבות", דהיינו, החזרת המאמינים לחיק האסלאם באמצעות חינוך, הטפה דתית, גיוס חברתי ופעילות קהילתית.⁵² פעילות ה"דעווה" מתבטאת בין השאר בהפעלת מערכת של מוסדות חינוך המתרכזת סביב המסגדים, ובכלל זה גני ילדים ובתי-ספר, ספריות, מועדוני נוער וספורט, הקניית השכלה למבוגרים וקורסים מקצועיים לנשים.⁵³ פעילות ה"דעווה" כוללת כאמור גם מתן שירותי בריאות, סעד וצדקה, למשל חלוקת מזון ובגדים למשפחות נזקקות, טיפול רפואי לנזקקים במחיר סמלי או חינם וכן תמיכה במשפחות החללים והעצורים בבתי-הכלא הישראליים. פעילות ה"דעווה" מרחיבה את בסיס התמיכה הציבורית בתנועת ה"חמאס".

שאל משעל ואברהם סלע טוענים שמעשי הטרור של תנועת ה"חמאס" "אינם העיקר מבחינתה והם שוליים ביחס [אותה] פעילות קהילתית, גלויה וענפה, אינטנסיבית ומתמשכת, שהיא מנהלת בקרב האוכלוסייה הפלסטינית באזורי הגדה והרצועה".⁵⁴ לעומת זאת, גורמי ביטחון ישראליים מדגישים את הקשר ההדוק בין הפעילות הקהילתית לבין פעילות הטרור שמבצעת ה"חמאס". לדבריהם, מנגנון ה"דעווה" משמש לא רק לתמיכה כספית במשפחות החללים והעצורים, אלא גם כצינור להעברת כספים מארגוני צדקה אסלאמיים למימון פעילות הטרור עצמה. כמו כן, הם מציינים שהמוסדות השונים הממומנים על-ידי מנגנון ה"דעווה" מחנכים לערכי הג'יהאד (מלחמת מצווה בכופרים באללה) והאסתשהאד (המוות בג'יהאד) ומקילים את גיוסם של פעילים חדשים לביצוע פיגועי טרור.⁵⁵

⁴⁹ עז אל-דין אל-קסאם (1871-1935) נחשב לאבי המאבק המזוין הערבי בפלסטין. קברו בנשר ליד חיפה.

⁵⁰ **שאל משעל ואברהם סלע**, עמ' 215.

⁵¹ **שם**, עמ' 8.

⁵² הפירוש המילולי של המילה "דעווה" הוא הזמנה, קריאה (לאמונה באללה). לדברי שאל משעל ואברהם סלע, המסורת המעשית של "האחים המוסלמים" הפכה את ה"דעווה" לשם קוד לפעולה חברתית ותרבותית שבמרכזה חינוך אסלאמי וסעד חברתי לנזקקים. **שם**, עמ' 40 ו-241.

⁵³ **שם**, עמ' 10.

⁵⁴ **שם**, עמ' 9. גם בכתבה מאת פליקס פריש שפורסמה ב-Ynet ב-29 ביולי 2003 נטען שפעילות הטרור שואבת רק חלק קטן מתקציב הארגון, ורובו מופנה לפעילות ה"דעווה". ראה <http://www.ynet.co.il/articles/1,7340,L-2710673,00.html>

⁵⁵ ראו אתר האינטרנט הרשמי של צה"ל:

; <http://www1.idf.il/dover/site/mainpage.asp?sl=HE&id=22&docid=25934&Pos=1&bScop>

תמיכה ומימון

התנועה מקבלת סיוע פיננסי רחב היקף מתורמים פרטיים ומארגונים אסלאמיים במדינות שונות. על-פי גורמי ביטחון בישראל, לרשות ה"חמאס" מועברים "עשרות רבות של מיליוני דולרים בשנה", בעיקר מקרנות ומגופים בסעודיה ובמדינות המפרץ, וכן מ"קרנות צדקה" שפועלות במערב אירופה.⁵⁶ עוד מדגישים אותם גורמים שסוריה היא זירת פעילות מרכזית של התנועה, ומאפשרת להנהגתה לנהל מתחומה את פעילותה בתחום המדיני, הצבאי והפיננסי.⁵⁷ סיוע נוסף ל"חמאס" מגיע גם מאירן ומ"חיזבאללה".

בעקבות הפיגוע הקטלני שביצע ה"חמאס" באוטובוס קו 2 בירושלים ב-19 באוגוסט 2003 הקפיאה ארצות-הברית כספים בארבעה גופי גיוס כספים של התנועה הממוקמים באירופה ובלבנון. כמו כן הכריזה ארצות-הברית על שישה מבכירי הנהגת ה"חמאס" כטרוריסטים שיש להקפיא את נכסיהם. אל ארצות-הברית הצטרפו גם מדינות האיחוד האירופי. הן הכניסו את כל זרועות ה"חמאס" לרשימת ארגוני הטרור, ובכך הקפיאו את כספי הארגון. נכסיו הכלכליים של ה"חמאס" הוקפאו גם בקנדה, ביפן, בנורבגיה ובאוסטרליה. מאז פיגועי 11 בספטמבר בארצות-הברית סעודיה נוקטת צעדים מסוימים נגד מימון ה"חמאס", וגם הבנק המרכזי של כווית הורה לבנקים במדינה להקפיא כמה חשבונות של התנועה.⁵⁸ בשלהי שנת 2003 ובראשית שנת 2004 הוקפאו בישראל כספים של אגודות צדקה הקשורות ב"חמאס", וכך נעשה גם ברשות הפלסטינית. באפריל 2004, בשל הקשיים הפיננסיים שנוצרו ב"חמאס" עקב לחצים אלו, ערכה התנועה "מבצע התרמה" בקרב האוכלוסייה הפלסטינית ברצועת עזה.⁵⁹

ציוני דרך בתולדות הארגון

1989	חטיפתם ורציחתם של החיילים אבי ספורטס (ב-16 בפברואר) ואילן סעדון (ב-3 במאי) בידי ה"חמאס"; ישראל עצרה את השיח' יאסין ופעילים נוספים. מעצרים אלו הביאו לארגון מחדש של התנועה במבנה היררכי ולסיום עידן הנהגתה מבפנים באופן בלעדי.
1992	חתימת טיוטת הסכם לכינון ברית מדינית וצבאית בין אירן ל"חמאס". ב-13 בדצמבר רצח ה"חמאס" את החייל נסים טולדנו. באותו החודש עצרה ישראל 1,600 פעילים ותומכים של ה"חמאס" ו"הג'יהאד האסלאמי בפלסטין" וגירשה 415 מהם ללבנון. בלבנון הם השתתפו באימונים ובהכשרה צבאית בבסיסי "חיזבאללה".
1993	בעקבות חתימת הסכם העקרונות בין ישראל לאש"ף הגביר ה"חמאס" את פעילות הטרור נגד ישראל. ב-16 באפריל הוא ביצע את פיגוע ההתאבדות

אמ"ן / חטיבת המחקר, אפיונים לאופיו ולפעילותו הטרוריסטית של ה-"חמאס", מסמך מ-28 באוגוסט 2003 המתפרסם גם באתר האינטרנט של מרכז המידע למודיעין וטרור, המרכז למורשת המודיעין (מ.ל.מ.):

<http://www.intelligence.org.il/sp/default.htm>

⁵⁶ שם, עמ' 2. כמו כן, בכתבה ב-Ynet מ-29 ביולי 2003 נטען בהסתמך על "גורם ביטחון בכיר" כי "60% מתקציב ה"חמאס" – 12 עד 14 מיליון דולר בשנה – מגיע מתורמים וארגונים סעודיים". ראה

<http://www.ynet.co.il/articles/1.7340.L-2710673.00.html>

⁵⁷ אמ"ן / חטיבת המחקר, אפיונים לאופיו ולפעילותו הטרוריסטית של ה-"חמאס", עמ' 4.

⁵⁸ מסמך מ-1 בינואר 2004 העוסק במימון הטרור והתפרסם באתר הרשמי של צה"ל:

<http://www1.idf.il/dover/site/mainpage.asp?sl=HE&id=22&docid=25934&Pos=1&bScop>

⁵⁹ מסמך של אמ"ן / חטיבת המחקר מ-20 באפריל 2004, סימוכין 688/0037.

- הפלסטיני הראשון בישראל – פיצוץ מכונית תופת נהוגה בידי מחבל מתאבד בין שני אוטובוסים שחנו סמוך לצומת מחולה (2 הרוגים ו-5 פצועים).
- 1994 אוקטובר חטיפתו והריגתו של החייל נחשון וקסמן; פיגוע התאבדות בקו 5 בתל-אביב, שבו נהרגו 22 אנשים. משנת 1994 ועד שנת 2000 ביצע ה"חמאס" 16 פיגועי התאבדות.
- 1996 בחודשים מרס-אפריל ביצע הארגון שלושה פיגועי התאבדות, ונהרגו בהם 56 איש (שני פיגועים בקו 18 בירושלים ופיגוע בצומת אשקלון). לטענת ה"חמאס" הפיגועים היו תגובה לחיסולו של "המהנדס" יחיא עיאש בינואר אותה שנה. מחלקת המדינה של ארצות-הברית הוסיפה את ה"חמאס" לרשימת ארגוני הטרור הזרים.
- 1997 בעקבות ניסיון הנפל להתנקש בחייו של ח'אלד משעל בירדן שחררה ישראל את השיח' יאסין מהכלא.
- 1998 בחודשים מאי-יוני ערך יאסין מסע באירן, בסודן, בסוריה ובמדינות המפרץ, ועל-פי דיווחים, הצליח במהלכו לגייס כספים בהיקף של עשרות מיליוני דולרים.
- 2004 ב-22 במרס התנקשה ישראל בחיי השיח' יאסין בהתקפת טילים על רכבו בעת שיצא ממסגד בעזה. את מקומו בראש הנהגת הפנים של התנועה תפס ד"ר עבד אל-עזיז רנתיסי. כעבור פחות מחודש ימים התנקשה ישראל גם בחייו.

פעילות הארגון בעימות הנוכחי

במהלך העימות הנוכחי גרם ה"חמאס" ליותר אבדות בצד הישראלי מכל ארגון אחר. הארגון אחראי ל-18% מכלל הפיגועים ול-46% מכלל ההרוגים הישראלים.⁶⁰ רוב הקורבנות נהרגו בפיגועי התאבדות שביצע הארגון, ובהם:

- * פיגוע התאבדות ב"דולפינריום" בתל-אביב ב-1 ביוני 2001 (21 הרוגים ו-120 פצועים);
- * פיגוע התאבדות במסעדת "סבארו" בירושלים ב-9 באוגוסט 2001 (15 הרוגים ו-110 פצועים);
- * פיגוע התאבדות באוטובוס בחיפה ב-2 בדצמבר 2001 (15 הרוגים ו-60 פצועים);
- * פיגועים שביצעה "חוליית סילואן" (ארבעה תושבי מזרח ירושלים שהפעיל ה"חמאס"), ובהם פיגועי ההתאבדות בבית-הקפה "מומנט" בירושלים (9 במרס 2002) ובמועדון "שפילד קלאב" בראשון-לציון (7 במאי 2002) והטמנת מטען הנפץ בקפטריה באוניברסיטה העברית בירושלים (31 ביולי 2002). בפיגועים אלו נהרגו 35 אנשים ונפצעו 210;
- * פיגוע התאבדות במלון "פארק" בנתניה בערב ליל הסדר תשס"ב, 27 במרס 2002 (30 הרוגים ו-150 פצועים). בעקבות הפיגוע יצא צה"ל למבצע "חומת מגן";

⁶⁰ נתונים אלו לקוחים מאתר האינטרנט של המכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור (ICT) במרכז הבינתחומי בהרצליה (<http://www.ict.org.il>). על-פי מקור זה, משלהי ספטמבר 2000 ועד ראשית יוני 2004 נהרגו 367 אנשים ונפצעו 1,995 ב-61 התקפות טרור שביצע הארגון (הנתונים אינם כוללים התקפות גרילה נגד מטרות צבאיות וכוללים רק אירועים שהיה בהם נפגע אחד לפחות). על-פי מקור אחר – מרכז המידע המודיעין וטרור, המרכז למורשת המודיעין (http://www.intelligence.org.il/sp/c_t/s_report/mar_f_04.htm) – בין ספטמבר 2000 למרס 2004 ביצע ה"חמאס" כ-780 פיגועים ובהם נהרגו כ-430 אנשים (בחישוב זה נכללים גם פיגועים בלא נפגעים ופעולות שכוונו נגד מטרות צבאיות).

- * פיגוע התאבדות במסעדת "מצה" בחיפה ב-31 במרס 2002 (15 הרוגים ו-30 פצועים);
- * פיגוע התאבדות באוטובוס בצומת פת בירושלים ב-18 ביוני 2002 (19 הרוגים ו-52 פצועים);
- * פיגוע התאבדות באוטובוס בחיפה ב-5 במרס 2003 (17 הרוגים ו-40 פצועים);
- * פיגוע התאבדות באוטובוס ברחוב יפו בירושלים ב-11 ביוני 2003 (17 הרוגים ו-50 פצועים);
- * פיגוע התאבדות באוטובוס קו 2 בירושלים ב-19 באוגוסט 2003 (24 הרוגים ו-102 פצועים).

"הג'יהאד האסלאמי בפלסטין" (גא"פ)

הקמת הארגון

מאז שלהי שנות ה-70 פעלו בזירה הפלסטינית כמה ארגונים ופלגים בשם "הג'יהאד האסלאמי". חלקם אף השתלבו בצורה זו או אחרת בתנועת ה"פתח".⁶¹ הארגון שנעשה במהלך השנים לארגון הדומיננטי ביותר מכל אותם פלגים הוא "הג'יהאד האסלאמי בפלסטין" המזוהה עם פתחי שקאקי.

הארגון הוקם בעזה ב-1981 בידי ד"ר פתחי עבד אל-עזיז שקאקי, רופא מרפיה, והשייח' עבד אל-עזיז עודה, מטיף דת ממחנה הפליטים ג'בלייה. השניים עמדו בראש קבוצת סטודנטים פלסטינים שלמדו באמצע שנות ה-70 באוניברסיטת "זקאזיק" שבמצרים, והושפעו מהצלחתה של המהפכה האירנית (1979) ומההקצנה של ארגוני הסטודנטים האסלאמיים המקומיים. ד"ר רמזאן שלח, המזכיר הנוכחי של הארגון, נמנה אף הוא עם הגרעין המייסד שלו.

אידיאולוגיה

"הג'יהאד האסלאמי בפלסטין" היה הארגון הפלסטיני החשוב הראשון שהעמיד במרכז המאבק הלאומי הפלסטיני את הג'יהאד והציע חלופה אידיאולוגית דתית-אסלאמית לזו הלאומית-חילונית של ה"פתח" ושל ארגוני השמאל. יש הרואים בו את ארגון הטרור הרדיקלי ביותר הפועל בזירה הפלסטינית.⁶² הארגון רואה בפלסטין את לב העימות הדתי-היסטורי בין המוסלמים ליהודים ואת מוקד האימפריאליזם המערבי המבקש להשתלט על אדמות המוסלמים. לגישתו, הבעיה הפלסטינית אינה רק בעיה לאומית אלא היא במהותה בעיה אסלאמית, ופתרונה הוא המפתח "לשחרורה ולאיחודה של האומה האסלאמית כולה".⁶³ לדברי מאיר ליטבק, כאן טמון החידוש האידיאולוגי שהביא עמו "הג'יהאד האסלאמי בפלסטין": מחויבות לשתי מטרות הכרוכות זו בזו – שחרור פלסטין (היכול להתבצע אך ורק בג'יהאד) ותחייה פן-אסלאמית.⁶⁴ מייסדי הארגון, אשר צמחו מתוך תנועת "האחים המוסלמים", דחו את גישתה היסודית של

⁶¹ גורמים ב"פתח" חששו מפני עליית כוחם של אנשי הדת המוסלמים וביקשו למתן את השפעתם על-ידי הקמת זרוע אסלאמית בתוך ה"פתח". בשנות ה-80 הוקמו ב"פתח" שני מנגנונים שנקראו "ג'יהאד אסלאמי", ואת שניהם הפעיל מפקדו הצבאי של ה"פתח", ח'ליל אל-וואזיר (אבו ג'יהאד). בשלהי 1987 הקים אבו ג'יהאד מסגרת לתיעול פעילותם של אנשי הזרם הדתי בגדה המערבית במסגרת ה"פתח", ובראשה הועמד השייח' אסאד ביוז אל-תמימי, אימאם מסגד אל-אקצא, שעמד בראש פלג "הג'יהאד האסלאמי בית אל-מקדס". ראה: ענת קורץ ודוד טל, "הג'יהאד האסלאמי הפלסטיני", אצל ענת קורץ (עורכת); משכית בורגין ודוד טל, **טרור אסלאמי וישראל: חיזבאללה, ג'יהאד איסלאמי פלסטיני, חמאס**, פפירוס, המרכז למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה, אוניברסיטת תל-אביב, תשנ"ג, עמ' 125-129.

⁶² כך למשל מגדיר אותו מאיר ליטבק במאמרו "The Palestine Islamic Jihad: Background Information". המאמר התפרסם ב-28 בנובמבר 2002 באתר האינטרנט של "מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים" ושל "מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה", הפועלים באוניברסיטת תל-אביב:

<http://www.dayan.org/> www.tau.ac.il/~jess/. המאמר התפרסם שוב ב-26 בפברואר 2003 באתר האינטרנט של המכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור (ICT) במרכז הבינתחומי בהרצליה (<http://www.ict.org.il/>).

⁶³ שם, עמ' 1.

⁶⁴ שם, שם.

תנועה זו כלפי השאלה הפלסטינית, שלפיה ראשית יש לפעול להנחלת עקרונות האסלאם בתוך החברה הערבית, ורק לאחר מכן – עם השגת האחדות האסלאמית – יהיה אפשר להביס את ישראל. כנגד גישה זו טענו מקימי "הג'יהאד האסלאמי בפלסטין" שיש להקדים את שחרור פלסטין לחינוך לאסלאם, שכן ישראל, בעצם קיומה, היא מקור לשחיתות מוסרית ורוחנית, וזו מונעת מן המוסלמים לרפא את תחלואי חברתם.⁶⁵ על כן, הג'יהאד המכוון למיגורה של "הישות הציונית" הוא חובתם של יחידים – חיל חלוץ ההולך לפני המחנה ("אוונגרד מהפכני") – ומימושה של חובה זו אינו יכול להידחות עד לאחר הקמתה של המדינה האסלאמית.

אידיאולוגיה זו הושפעה במידה רבה מן המהפכה האסלאמית שהתחוללה באירן. גם בהיבט זה טמון חידוש נוסף בתפיסותיהם של מייסדי הארגון. ההערצה שהפגינו המייסדים – כולם מוסלמים סונים – כלפי המהפכה האירנית השיעית ומנהיגה חומייני היתה חריגה בעולם הערבי, ובייחוד בתנועות הסוניות שפעלו בו בשלהי שנות ה-70 ובתחילת שנות ה-80. שקאקי וחבריו ראו באותה מהפכה מודל לחיקוי, ואף אימצו את התפיסה השיעית שהנחתה אותה, הדוגלת בקבלת מרותם הפוליטית של אנשי הדת. שקאקי אף היה הראשון בעולם הערבי הסוני שכתב, כבר במרס 1979, ספר שכל כולו שיר הלל למהפכה האירנית בכלל ולחומייני בפרט.⁶⁶

מבנה הארגון והנהגתו

ל"ג'יהאד האסלאמי בפלסטין" שתי הנהגות. הבכירה שבהן שוכנת ברובה בסוריה ובלבנון. בראשה עומד מזכיר הארגון ד"ר רמדאן עבדאללה שלח, היושב בדמשק. סניפים נוספים של הארגון פועלים בביירות, בטהרן ובחרטום. בראש הנהגת הפנים עומדים ד"ר מוחמד אל-הינדי ועבדאללה אל-שאמי, היושבים בעזה. "גדודי אל-קודס" הם הזרוע הצבאית של הארגון.

תמיכה ומימון

כאמור, סוריה מאפשרת למפקדת הארגון לפעול בשטחה ובלבנון ולכוון משם את פעילות הטרור שלו. אירן נחשבת לפטרונית הראשית של הארגון והיא מקור המימון העיקרי שלו.⁶⁷ ארגון "חיזבאללה" מספק ל"ג'יהאד האסלאמי בפלסטין" בסיסי אמונים וסיוע לוגיסטי, ומשמש צינור להעברת הסיוע האירני אליו.

ציוני דרך בתולדות הארגון

1987-1986	"הג'יהאד האסלאמי בפלסטין" היה הגורם המוביל בפעילות אלימה נגד ישראל בשנים אלו ומילא תפקיד מרכזי בהנעת האינתיפאדה הראשונה.
אפריל 1988	מנהיגי הארגון, ובראשם פתחי שקאקי ועבד אל-עזיז עודה, גורשו בידי ישראל ללבנון. משם חיזקו את קשריהם עם אירן ועם "חיזבאללה".

⁶⁵ שם, שם.

⁶⁶ השלטונות בקהיר אסרו את פרסום הספר במצרים. על הקשר בין הארגון לאירן מעידים גם דבריו של מזכיר הארגון, ד"ר רמדאן שלח, ב-22 במאי 2002: "הג'יהאד האסלאמי הפלסטיני הוא פרי מהעץ עטור הפירות של המנהיג חומייני". ראה מסמכים על "הג'יהאד האסלאמי בפלסטין" שהתפרסמו באתר האינטרנט של ICT (<http://www.ict.org.il/organizations/orgdet.cfm?orgid=28>) ובאתר האינטרנט של המרכז למורשת המודיעין (http://www.intelligence.org.il/sp/sib_10_03/sib_10_19.htm)

⁶⁷ אתר האינטרנט של המרכז למורשת המודיעין: http://www.intelligence.org.il/sp/sib_10_03/sib_10_19.htm

דצמבר 1992 ישראל עצרה 1,600 פעילים ותומכים של ה"חמאס" ו"הג'יהאד האסלאמי בפלסטין" וגרשה 415 מהם ללבנון. שם הם השתתפו באמונים ובהכשרה צבאית בבסיסי "חיזבאללה". בשנים 1992-1994 ביצעו "הג'יהאד האסלאמי בפלסטין" ו"חיזבאללה" פעולות משותפות נגד כוחות צה"ל וצד"ל בדרום לבנון.

1996-1995 בעקבות חתימת הסכמי אוסלו החל הארגון בשורת פיגועי התאבדות במטרה לטרפד את התהליך המדיני בין ישראל לפלסטינים. בפיגועים שבוצעו בתקופה זו היו פיצוץ מכוניות התופת בבית-ליד ב-22 בינואר 1995 (פיגוע שבוצע בשיתוף פעולה עם ה"חמאס" ובו נהרגו 21 אנשים ונפצעו 69) והפיגוע בכפר דרום ב-9 באפריל 1995 (8 הרוגים ו-50 פצועים). ב-26 באוקטובר 1995 בוצעה במלטה התנקשות בחייו של מנהיג הארגון אז, שקאקי (על-פי פרסומים זרים, הריגתו נעשתה בידי המוסד הישראלי). את מקומו בראש הנהגת הארגון ירש ד"ר רמדאן שלח. ב-4 במרס 1996 ביצע "הג'יהאד האסלאמי בפלסטין" פיגוע התאבדות סמוך ל"דיזנגוף סנטר" בתל-אביב (13 הרוגים ו-75 פצועים). משנת 1994 ועד ל-1 באוקטובר 2000 ביצע הארגון שמונה פיגועי התאבדות.

פעילות הארגון בעימות הנוכחי

במהלך העימות הנוכחי היה "הג'יהאד האסלאמי בפלסטין" אחראי לכ-14% מכלל הפיגועים וההרוגים בצד הישראלי.⁶⁸ רוב הקורבנות נהרגו בפיגועי התאבדות שביצע הארגון, ובהם:

- * מחבל מתאבד במכונית תופת פוצץ את עצמו צמוד לאוטובוס בצומת מגידו ב-5 ביוני 2002 (17 הרוגים ו-50 פצועים);
- * שני מחבלים במכונית תופת התפוצצו צמוד לאוטובוס בצומת כרכור ב-21 באוקטובר 2002 (14 הרוגים, 45 פצועים);
- * מחבלת מתאבדת פוצצה את עצמה במסעדת "מקסים" בחיפה ב-4 באוקטובר 2003 (21 הרוגים, 60 פצועים).

"חמאס" לעומת "הג'יהאד האסלאמי בפלסטין"

הן ה"חמאס" הן "הג'יהאד האסלאמי בפלסטין" הוקמו במהלך שנות ה-80 וחרטו על דגלם אידיאולוגיה המשלבת קנאות אסלאמית ולאומיות פלסטינית. שניהם רואים בבעיה הפלסטינית בעיה דתית שאין לה פתרון אלא חיסולה של "הישות הציונית" באמצעות ג'יהאד והקמתה של מדינת הלכה אסלאמית על חורבותיה. לפיכך דחו שניהם את "הסכמי אוסלו" (הם ראו בהם בגידה בזכויותיהם המקודשות של הפלסטינים והמוסלמים) ופתחו במתקפת טרור נגד ישראל, לעתים מתוך שיתוף פעולה ביניהם (בעיקר בעימות הנוכחי). עם זאת, יש כמה הבדלים בין שני הארגונים האלה:

⁶⁸ נתונים אלו לקוחים מאתר האינטרנט של המכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור (ICT) במרכז הבינתחומי בהרצליה (<http://www.ict.org.il>). על-פי מקור זה, משלהי ספטמבר 2000 ועד ראשית יוני 2004 נהרגו 110 אנשים ונפצעו 811 ב-44 התקפות טרור שביצע הארגון (הנתונים אינם כוללים התקפות גרילה נגד מטרות צבאיות וכוללים רק לאירועים שהיה בהם לפחות נפגע אחד).

- * "חמאס" היא תנועת המונים רחבת היקף, ובמהלך השנים קנתה לעצמה אחיזה חזקה בכל שדרות החברה הפלסטינית והפכה לאופוזיציה החברתית והפוליטית העיקרית לתנועת ה"פתח". לעומתה, "הג'יהאד האסלאמי בפלסטין" הוא במהותו ארגון ואינו תנועה עממית. כמו ה"חמאס", גם הוא מפעיל אגודות בתחומי הסעד, הבריאות והחינוך האסלאמי, אך התשתית האזרחית שלו קטנה הרבה יותר מזו של ה"חמאס".⁶⁹ "הג'יהאד האסלאמי בפלסטין" נשאר ארגון קטן למדי, ועל-פי הערכות, היקף התמיכה בו בקרב האוכלוסייה הפלסטינית אינו עולה על 4%-5%.⁷⁰
- * הן "הג'יהאד האסלאמי בפלסטין" הן ה"חמאס" צמחו מתוך תנועת "האחים המוסלמים", אך יחסם של השניים אל תנועת-האם שונה: תנועת ה"חמאס" שמרה על זיקה הדוקה אליה ורואה בעצמה "אחד מאגפי האחים המוסלמים בפלסטין".⁷¹ לעומתה, מייסדי "הג'יהאד האסלאמי בפלסטין" פרשו למעשה מן "האחים המוסלמים" ומתחו ביקורת גלויה על יחסם אל "הבעיה הפלסטינית" ופתרונה.
- * בעוד ה"חמאס" שמר תמיד על זהותו כתנועה פלסטינית עצמאית, "הג'יהאד האסלאמי בפלסטין" מזוהה עם אירן יותר מכל ארגון פלסטיני אחר, ועם השנים הוא פיתח תלות ניכרת במשטר האירני מבחינה אידיאולוגית, מבצעית ופיננסית.

⁶⁹ אתר האינטרנט של "ויקיפדיה", האנציקלופדיה החופשית, <http://he.wikipedia.org>.

⁷⁰ Meir Litvak, "The Palestine Islamic Jihad: Background Information", p. 2. להערכה זו שותף גם משה מרזוק, חוקר במכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור (ICT), על-פי שיחה שהתקיימה עמו ב-13 ביוני 2004.

⁷¹ הסעיף השני באמנת ה"חמאס".

ארגונים לא-פלסטיניים

"חיזבאללה"

שם הארגון

פירוש השם "חיזבאללה" הוא "מפלגת האל". השם לקוח מפסוק בקוראן האומר: "והנה אנשי מפלגת האל הם המנצחים".⁷²

מאפיינים כלליים

"חיזבאללה" היא מסגרת-על המלכדת בתוכה ארגונים, קבוצות ואנשי דת שיעיים קיצוניים שאימצו את תפיסת העולם החומייניסטית.⁷³ אין הוא רק ארגון טרור אלא גם תנועה אסלאמית-לבנונית הפועלת בכמה זירות: כתנועה חברתית היא מקיימת פעילות אינטנסיבית בתחומי החינוך, הבריאות, השיכון ועוד; כמפלגה פוליטית היא משתתפת בבחירות המקומיות והארציות ומיוצגת בפרלמנט הלבנוני. נוסף על כך, היא מחזיקה מיליציה צבאית חמושה – הגוף הצבאי היחיד בלבנון שקיומו מתאפשר מחוץ למסגרת צבא לבנון. בהיבט הצבאי המבצעי הארגון פועל הן בזירה הלבנונית והפלסטינית הן בזירה הבין-לאומית, ומתבסס על תשתית נרחבת של סייענים, תומכים ו"תאים רדומים" ברחבי העולם, בעיקר בקהילות שיעיות.

הקמת הארגון

תנועת "חיזבאללה" נוסדה במחצית השנייה של 1982 בבעל-בק שבבקעת הלבנון. מייסדיה היו אנשי דת שיעים, בוגרי המכללות הדתיות בערים הקדושות נג'ף שבעירק וקום שבאירן, ששבו ללבנון בסוף שנות ה-70 והקימו בארצם מכללות דתיות שיעיות. עם מייסדי הארגון נמנו עבאס מוסאווי והשיח' חסן נסראללה. במהלך שנת 1982 הצטרפו לשורות "חיזבאללה" ארגונים שיעיים נוספים כגון "התאחדות הסטודנטים המוסלמים", "התאחדות העולמא המוסלמיים בלבנון" וארגון "אל-דעווה". תנועת "חיזבאללה" הוקמה בהשראתה של אירן ובסיועם הישיר של אנשי "משמרות המהפכה" האירניים, שנשלחו לאזור בקעת הלבנון בכלל ממאמצי משטרו של חומייני "לייצא" את המהפכה האסלאמית.

אידיאולוגיה

האידיאולוגיה של "חיזבאללה" מבוססת על עקרונות "המהפכה האסלאמית" של אירן, ובמרכזה הדרישה לאקטיביזם באמצעות מאבק אלים (ג'יהאד) כדי "למגר את השליט העושק".⁷⁴ לפי

⁷² בני קלוורי, **חיזבאללה: מפלגת האל**, חוברת דע: המזרח התיכון (בעריכת חיים אופז) שהוכנה על-ידי משרד החינוך והתרבות, מרכז ההסברה / שירות הפרסומים, עמ' 1.

⁷³ שי שאול, **טרור בשליחות האימאם: 20 שנות טרור שיעי**, עמ' 55.

⁷⁴ שם, עמ' 56.

אידיאולוגיה זו, מטרת התנועה היא להקים בלבנון רפובליקה אסלאמית המבוססת על ה"שריעה" (ההלכה האסלאמית), שתהיה חלק בלתי נפרד ממדינה אסלאמית על-לאומית. עם זאת, "חיזבאללה" הכירה בכך שאין ביכולתה לכפות בלבנון משטר כזה, ולכן עיקרון זה נשאר בגדר יעד אסטרטגי ארוך טווח.⁷⁵ מטרת נוספות שחרט הארגון על דגלו הן לחימה ב"אימפריאליזם המערבי" בלבנון ומאבק חסר פשרות במדינת ישראל. מאבק זה לא הוגבל להוצאתה מלבנון אלא נועד, על-פי הצהרות מנהיגי הארגון, להביא לחיסולה ולהשלטת האסלאם בירושלים. בהקשר זה הצהיר מנהיג הארגון, השיח' חסן נסראללה:

"בפתחו של האלף השלישי אנו אומרים בפומבי בקולנו ובדמנו ובכל העוצמה, איננו מכירים בקיומה של מדינה הנקראת ישראל. גם אם כל העולם יכיר בה, ישראל תהיה תמיד האויב... ישראל היא זהות סרטנית עושקת, חסרת כל לגיטימיות, היא נוסדה על טרור עושק, אי-צדק, דיכוי והגליה של אנשים וטבח מתמיד. ישראל לא תהפוך לגיטימית כתוצאה מחתימת הסכמים או חוזים. לאיש על פני האדמה אין זכות למסור גרגר חול אחד מאדמת פלסטין לעושק הישראלי" (מתוך נאום ששודר בתחנת הטלוויזיה של הארגון, "אל מנאר", ב-1 בינואר 2000).⁷⁶

מבנה הארגון והנהגתו

הנהגת התנועה נתונה בידי חכמי הדת. "חיזבאללה" ראתה באיטולה חומייני את מנהיגה העליון, ומנהיגיה בלבנון התמנו על-פי פסיקתו. עיקרון זה של מקור סמכות חיצוני נשמר גם לאחר מות חומייני (יוני 1989), ויורשו, עלי חמינאי, הוכר כמנהיגה העליון של התנועה. בלבנון עצמה התנועה מנוהלת בידי מדרג של מועצות מקומיות, הכפופות למועצה העליונה ("מועצת קבלת ההחלטות" – "מג'לס שורא אלקראר"). במועצה זו תשעה חברים: שבעה מנהיגים שיעים לבנונים ושני נציגים אירנים. בראשה עומד המזכיר הכללי של הארגון, השיח' חסן נסראללה, הממלא תפקיד זה מאז פברואר 1992. סגנו הוא השיח' נעים קאסם. השניים עומדים גם בראש "המועצה המבצעת" ("מג'לס שורא אלתנפיד"), המופקדת על ניהול ענייני התנועה בתחום המדיני והארגוני. המנהיג הרוחני של הארגון בלבנון הוא השיח' מוחמד חוסיין פדאללה. הזרוע הצבאית של "חיזבאללה" כפופה ישירות למועצה העליונה, ובראשה עומד עימאד פאיז מעיניה, אחד מעשרת הטרוריסטים המבוקשים ביותר על-ידי ארצות-הברית.⁷⁷

תמיכה ומימון

למעלה ממחצית תקציב "חיזבאללה" מקורו באירן. היא מעבירה לארגון כספים באמצעות "משמרות המהפכה" ומשרד החוץ האירני וכן באמצעות גופים ממשלתיים למחצה, כגון קרנות צדקה הפועלות בחסות המשטר.⁷⁸ נוסף על כך הארגון מגייס כספים בלבנון וברחבי העולם, בעיקר באמצעות אגודות וקרנות צדקה (דוגמת אלה של תנועת ה"חמאס") הפועלות בקרב קהילות

⁷⁵ שם, עמ' 57. בהקשר זה נקבע במצע התנועה שפורסם ב-1985: "למרות שחיזבאללה מחויבת לאסלאם היא לא תכפה אותו בכוח על לבנון... אם תינתן לבני עמנו הזדמנות לבחור את שיטת השלטון בלבנון באופן חופשי הם יעדיפו את האסלאם. מכאן אנו קוראים לאמץ את הדרך האסלאמית על בסיס של בחירה חופשית ושירה של האנשים, לא על בסיס כפייה בכוח". מצוטט אצל שמעון שפירא, **חיזבאללה: בין איראן ולבנון**, עמ' 128.

⁷⁶ שם, עמ' 212.

⁷⁷ "חיזבאללה: דיוקנו של ארגון טרור שיעי לבנוני חובק עולם הפועל בחסות איראנית ובתמיכה סורית", מסמך ממרס 2003 המתפרסם באתר האינטרנט של מרכז המידע למודיעין וטרור, המרכז למורשת המודיעין (מ.ל.מ.): http://www.intelligence.org.il/sp/hizbullah/hizb_a.htm. מסמך זה מציג תרשים מפורט של מבנה הארגון.

⁷⁸ שם. על-פי מקור זה, גורמי מודיעין מערביים מעריכים שתקציב "חיזבאללה" 100 מיליון דולר בשנה. תקציב זה משמש לא רק למימון הפעילות הצבאית של הארגון אלא גם למימון פעולותיו החברתיות (הפעלת בתי-ספר, בתי-חולים, מוסדות סעד ועוד).

מוסלמיות-שיעיות. מוקדי הפעילות המרכזיים מחוץ ללבנון הם חוף השנהב ו"משולש הגבולות" ארגנטינה, ברזיל ופרגוואי, אך גיוס הכספים מתבצע גם במדינות מערב אירופה ובארצות-הברית.⁷⁹ כמו כן, הארגון מקבל נתח מתקציב ממשלת לבנון באמצעות הסיעה שלו בפרלמנט הלבנוני, "סיעת הנאמנות להתנגדות", האחראית לקיומם ולמימונם של פרויקטים שונים בריכוזי האוכלוסייה השיעית במדינה.

תפקידה של אירן אינו מסתכם בסיוע פיננסי בלבד, והיא כאמור מעורבת ישירות בהכוונת פעילות הארגון במישור המדיני, הפוליטי, החברתי והצבאי. אירן היא ספק הנשק העיקרי של הארגון, ואנשי "משמרות המהפכה" שלה מאמנים את לוחמיו. סוריה ממלאת אף היא תפקיד מרכזי בכל הנוגע למתן סיוע וגיבוי פוליטי וצבאי ל"חיזבאללה". כך למשל, דרכה עובר ציוד צבאי מאירן, היא מספקת לו נשק מתוצרתה, ולמעשה היא שמאפשרת לו להמשיך ולהתקיים כמיליציה צבאית חמושה מחוץ למסגרת צבא לבנון.

ציוני דרך בתולדות הארגון

- 1983 הארגון החל בשורה של פיגועי התאבדות נגד יעדים ישראלים ומערביים בלבנון. הפיגוע הראשון בוצע ב-18 באפריל: מכונית מסחרית טעונה ב-400 ק"ג חומר נפץ ונהוגה בידי מחבל מתאבד התפוצצה ליד בניין השגרירות האמריקנית בבירות (63 הרוגים ו-120 פצועים). ב-23 באוקטובר פוצץ הארגון במקביל שתי מכוניות תופת בביירות, האחת במטה המרינס האמריקני (260 הרוגים) והשנייה במטה הכוחות הצרפתיים (58 הרוגים). ב-4 בנובמבר התפוצצה מכונית תופת במטה כוחות צה"ל בצור וגרמה למותם של 61 איש.⁸⁰
- 1985-1984 הארגון חטף 12 יהודים לבנונים מבתייהם בביירות והוציא להורג 9 מהם. ביוני 1985 חטף הארגון מטוס של חברת TWA האמריקנית לביירות והחזיק את נוסעיו בני ערובה 17 יום. משנת 1982 ועד יוני 1989 היה הארגון אחראי לחטיפתם של 55 אזרחים זרים בלבנון.
- 1989 חתימת "הסכם טאאיפ", שבמסגרתו פורקו המיליציות הלבנוניות מנשקן מלבד "חיזבאללה", והיא נותרה התנועה היחידה בלבנון המפעילה מיליציה צבאית. בוועידת "חיזבאללה" שהתכנסה באוקטובר בטהרן הוחלט על עריכת שינויים ארגוניים בתנועה, ובכללם הקמתה של הנהגה גלויה.
- 1992 מזכ"ל הארגון עבאס מוסאווי נהרג ב-6 בפברואר בתקיפת חיל האוויר הישראלי. על תקיפה זו הגיב "חיזבאללה" בירי קטיושות מסיבי לעבר צפון ישראל, שנמשך שישה ימים רצופים. "פעולות התגמול" של הארגון נמשכו גם מחוץ ללבנון. ב-1 במרס 1992 תקפו טרוריסטים בשליחות "חיזבאללה" את באי בית-הכנסת "נווה שלום" באיסטנבול ופצעו אדם אחד. שבוע לאחר מכן הרג הארגון קצין ביטחון בשגרירות ישראל באנקרה. ב-17 במרס פוצץ הארגון מכונית תופת בחזית בניין שגרירות ישראל בבואנוס איירס (34 הרוגים ו-242 פצועים). את מקומו של

⁷⁹ שם.

⁸⁰ הנתונים לקוחים מספרו של שי שאול, **טרור בשליחות האימאם: 20 שנות טרור שיעי**, עמ' 72-73.

מוסאווי בהנהגת "חיזבאללה" ירש חסן נסראללה. באותה שנה גם התמודד הארגון לראשונה כמפלגה פוליטית בבחירות לפרלמנט הלבנוני.

1994 ב-18 ביולי ביצע הארגון פיגוע נוסף בארגנטינה – הפעם פיצוץ מכונית תופת סמוך לבניין הקהילה היהודית (AMIA) בבואנוס איירס. עקב הפיצוץ קרס הבניין בן 7 הקומות ו-97 אנשים נהרגו ו-230 נפצעו.

פעילות הארגון מאז נסיגת צה"ל מלבנון

בתקופת שהותו של צה"ל בלבנון (מיוני 1982 עד מאי 2000) ניהל הארגון מלחמת גרילה מתמשכת נגד כוחות צה"ל וצד"ל, נוסף על פעילות הטרור שלו. גם לאחר השלמת נסיגת צה"ל מלבנון המשיך "חיזבאללה" בפעילות צבאית נגד ישראל. הוא הצדיק אותה בשני טיעונים מרכזיים: המשך כיבוש "אדמה לבנונית" על-ידי ישראל ("חוות שבעא" שלמרגלות הר דוב)⁸¹ והושטת סיוע ל"התנגדות הפלסטינית הג'יהאדית".

בהתקפות שביצע הארגון בגבול הצפון מאז נסיגת צה"ל מלבנון נהרגו 19 ישראלים ונפצעו 26; רוב ההרוגים והפצועים היו חיילים.⁸² בהתקפות אלו היו גם הפעלה של מחבלים פלסטינים נגד יעדים אזרחיים בישראל. כך למשל, ב-12 במרס 2002 ביצע הארגון, באמצעות מחבלים מ"הג'יהאד האסלאמי הפלסטיני", פיגוע סמוך לקיבוץ מצובה (6 הרוגים ו-7 פצועים). פעולות בולטות נוספות בתקופה זו היו הריגתם וחטיפתם ללבנון של שלושה חיילי צה"ל (עדי אביטן, בני אברהם ועומר סואעד) וכן חטיפתו של אזרח ישראלי לביירות (אלחנן טננבאום).

הסיוע ש"חיזבאללה" נותן למאבק הפלסטיני במהלך העימות הנוכחי חורג מגזרת גבול ישראל-לבנון: "חיזבאללה" נותן לארגוני הטרור הפלסטיניים סיוע צבאי הכולל אספקת אמצעי לחימה, אימון והדרכה, הקמת תשתיות טרור בשטחי הגדה המערבית ובעזה וניסיונות לגיוס ערבים ישראלים לביצוע פיגועי טרור. נוסף על כך הארגון מעביר כספים לארגוני טרור פלסטיניים, ובייחוד למזוהים עם ה"פתח" ("גדודי חללי אל-אקצא"). כמו כן, באפיק ההסברה והתעמולה משמשים כלי התקשורת של "חיזבאללה", ובמרכזם תחנת הטלוויזיה "אל-מנאר", כדי לעודד את המשך האלימות.

⁸¹ טענה הסותרת את קביעת מועצת הביטחון של האו"ם, שלפיה השלימה ישראל את נסיגתה מלבנון לפי החלטה 425 של האו"ם.

⁸² הנתונים מתייחסים לתקופה שבין מאי 2000 עד יולי 2004 ועד בכלל, והם לקוחים מאתר האינטרנט של צה"ל: <http://www1.idf.il>

"אל-קאעדה"

"אל-קאעדה" (בערבית: "הבסיס") הוא ארגון אסלאמי רב-לאומי שהוקם בשלהי שנות ה-80 בידי אוסאמה בן לאדן. הארגון דוגל בג'יהאד עולמי. הוא מפעיל רשתות של תאי טרור ותומך בקבוצות אסלאמיות מיליטנטיות ברחבי העולם, ועושה שימוש נרחב באינטרנט ובטכנולוגיות מתקדמות אחרות. לפי תפיסתו, ישראל והיהודים, לצד ארצות-הברית ומדינות המערב, הם יעד ראשון במעלה למלחמת ג'יהאד, שכן הם ראשי החץ של "החזית היודו-צלבנית נגד האסלאם".⁸³

הארגון צמח מתוך "בוגרי אפגניסטן" – לוחמים מוסלמים שנהרו לאפגניסטן מכל רחבי העולם כדי להילחם לצד המוג'הדין המקומיים נגד צבא ברית-המועצות בשנים 1979-1989 (ארצות-הברית תמכה במלחמתם זו). אחרי המלחמה הצטרפו אליהם מאות מתנדבים, רובם חברים בארגוני טרור אסלאמיים-ערביים, ששוגרו לאפגניסטן כדי להתאמן בלוחמת גרילה ובטרור.⁸⁴ בראש המחנה של "בוגרי אפגניסטן" התייצב המיליונר הסעודי אוסאמה בן לאדן.⁸⁵ לדברי יורם שוויצר, תפיסת העולם של בן לאדן גורסת כי "האסלאם מותקף על-ידי כוחות זרים וחילוניים ועל-ידי המודרניזציה המערבית. על-פי השקפה זו העולם כולו – והמזרח התיכון בפרט – הם זירה שבה מתנהל קרב הישרדות דטרמיניסטי בין שלוש הדתות העיקריות. במאבק זה התגבשה קואליציה נוצרית ("צלבנית")-יהודית, שבאה לידי ביטוי בברית בין ארצות-הברית לישראל (והיהדות העולמית), ואשר כובשת את אדמותיו המקודשות ביותר של האסלאם – מכה, מדינה וירושלים – ושואפת להכניעו. ברית זו מבצעת – לטענתו – טבח שיטתי ומכוון במוסלמים".⁸⁶

ב-1998 כינס בן לאדן את ראשיהם של כמה ארגונים אסלאמיים באפגניסטן והכריז על הקמתה של "החזית האסלאמית הבין-לאומית לג'יהאד נגד הצלבנים והיהודים". החזית פרסמה פסק הלכה ובו קראו אותם מנהיגים לכל המוסלמים בעולם לראות בהרג אמריקנים ובעלי בריתם – אזרחים ואנשי צבא כאחד – חובה אישית כדי לשחרר את "המקדש הקדוש במכה" ואת "מסגד אל-אקצא".⁸⁷ יעד אחר למלחמתו של "אל-קאעדה" הם המשטרים במדינות מוסלמיות הנתפסים בעיניו כ"כופרים ומושחתים" ונתונים להשפעה מערבית. הארגון שואף להקים תחתיהם משטרים שיפעלו על-פי חוקי ההלכה המוסלמית (ה"שריעה").

בפגועי 11 בספטמבר 2001 שבוצעו בארצות-הברית בידי ארגון "אל-קאעדה" נהרגו כ-3,600 איש, והם נחשבים לאירוע הטרור הגדול ביותר בהיסטוריה האנושית. נוסף על כך היה הארגון מעורב בין השאר בביצוע הפיגועים האלה:

אוגוסט 1998: פיגועים בשגרירויות ארצות-הברית בקניה ובטנזניה;

אוקטובר 2002: פיגוע במועדון לילה באי באלי שבאינדונזיה (182 הרוגים ו-250 פצועים);

מרס 2004: פיגועים בשלוש תחנות רכבת במדריד (כ-200 הרוגים).

⁸³ מתוך שיחה שנערכה ב-15 ביולי 2004 עם מר יורם שוויצר, חוקר במרכז יפה למחקרים אסטרטגיים באוניברסיטת תל-אביב.

⁸⁴ יורם שוויצר, "האיום של בן-לאדן ושל 'בוגרי אפגניסטן' על ישראל", **מערכות**, 373, בעמ' 38.

⁸⁵ בן לאדן מחזיק משרדים, חברות וחשבונות בנקים באירופה ובעולם הערבי. הונו הפרטי מוערך בכ-260,000,000 דולר והונו משפחתו ב-5 מיליארדי דולר. ראה <http://www.knesset.gov.il/library/heb/docs/sif012.htm>

⁸⁶ יורם שוויצר, "האיום של בן-לאדן ושל 'בוגרי אפגניסטן' על ישראל", עמ' 39.

⁸⁷ שם, עמ' 40.

כאמור, הארגון רואה גם במטרות ישראליות ויהודיות יעד לפיגועי טרור, והדבר בא לידי ביטוי בפיגועים שבוצעו בידי "אל-קאעדה" וארגונים שהוא תומך בהם:

אפריל 2002: פיגוע בבית-הכנסת העתיק באי ג'רבה שבתוניסיה (19 הרוגים ו-15 פצועים, רובם תיירים גרמנים);

נובמבר 2002: שני פיגועים משולבים במומבסה, קניה: ירי שני טילים לעבר מטוס נוסעים ישראלי (הטילים החטיאו את המטוס) ופיצוץ במלון שבו שהו תיירים ישראלים (13 הרוגים, ומהם 3 ישראלים, ו-80 פצועים);

נובמבר 2003: פיצוץ מכוניות תופת ליד בתי-כנסת באיסטנבול, טורקיה (27 הרוגים).

מקורות

- בכור גיא, **לקסיקון אש"ף**, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, תל-אביב תשנ"ה.
- גנור בועז, "הגדרת הטרור", **מערכות**, 333 : 25-27, 1993.
- חבקוק יעקב וסאלח שכיב, **טרור בשם האסלאם: פרופיל של תנועת החמא"ס**, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, תל-אביב תשנ"ט.
- לצרוס-יפה חוה, **האסלאם**, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, תל-אביב תש"מ.
- משעל שאול וסלע אברהם, **זמן חמאס: אלימות ופשרה**, ידיעות אחרונות וספרי חמד, תל-אביב תשנ"ט.
- משרד החינוך, מרכז ההסברה – שירות הפרסומים, **פת"ח, תנזים, חמאס ואחרים: מדריך לארגונים פלסטיניים**, ירושלים תשס"ג.
- פז ראובן, **התאבדות וג'יהאד באסלאם הרדיקאלי הפלסטיני: הפן הרעיוני**, מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה, אוניברסיטת תל-אביב, אוגוסט 1998.
- קורץ ענת, בורגין משכית וטל דוד, **טרור אסלאמי וישראל: חיזבאללה, ג'יהאד איסלאמי פלסטיני, חמאס**, ענת קורץ (עורכת), פפירוס, המרכז למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה, אוניברסיטת תל-אביב, תשנ"ג.
- קלוורי בני, **חיזבאללה: מפלגת האל**, חוברת דע: המזרח התיכון (בעריכת חיים אופז) שהוכנה על-ידי משרד החינוך והתרבות, מרכז ההסברה / שירות הפרסומים.
- שוויצר יורם, "האיום של בן-לאדן ושל 'בוגרי אפגניסטן' על ישראל", **מערכות**, 373.
- שי שאול, **השהידים: האסלאם ופיגועי ההתאבדות**, מפעלות המרכז הבינתחומי הרצליה, תשס"ג.
- שי שאול, **טרור בשליחות האימאם: 20 שנות טרור שיעי**, מפעלות המרכז הבינתחומי הרצליה, תשס"א.
- שפירא שמעון, **חזבאללה: בין איראן ולבנון**, מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תש"ס.

Litvak Meir, "The Palestine Islamic Jihad: Background Information", The Jaffe Center for Strategic Studies & The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African African Studies, Tel-Aviv University, February 26th 2003

<http://www.dayan.org/framemahadashw.htm>

Sela Avraham, **The Continuum Political Encyclopedia of the Middle East**, Continuum, New York 2002

Tal David. "[The International Dimension of PFLP-GC Activity](http://www.ict.org.il/articles/articleDet.cfm?articleid=25)", in <http://www.ict.org.il/articles/articleDet.cfm?articleid=25>.

אמ"ן – חטיבת המחקר, ארגוני הטרור הפלסטיניים, 23 ביוני 2004 (הוכן לבקשת מרכז מחקר ומידע של הכנסת).

תפ"ח 1158/02 (בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו), **מדינת ישראל נגד מרואן בן חטיב ברגותי**, מתוך אתר האינטרנט של הרשות השופטת: <http://www.court.gov.il/heb/index.htm>

אתרי אינטרנט

המכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור (ICT), המרכז הבינתחומי הרצליה, <http://www.ict.org.il/>

מרכז המידע למודיעין וטרור, המרכז למורשת המודיעין (מ.ל.מ.),

<http://www.intelligence.org.il/sp/default.htm>

מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים באוניברסיטת תל-אביב, www.tau.ac.il/jcss/

מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל-אביב, <http://www.dayan.org/>

צה"ל, <http://www1.idf.il>

"ויקיפדיה" – האנציקלופדיה החופשית, <http://he.wikipedia.org/>

"ידיעות אחרונות", <http://www.ynet.co.il/articles/1,7340,L-2710673,00.html>

ספריית הכנסת, <http://www.knesset.gov.il/library/heb/docs/sif012.htm>

סייעו בהכנת המסמך:

ד"ר נחמן טל, מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת תל-אביב.

מר יורם שוויצר, מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת תל-אביב.

מר משה מרזוק, המכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור (ICT), המרכז הבינתחומי הרצליה.

מר יוחנן צורף, המכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור (ICT), המרכז הבינתחומי הרצליה.

מר מוחמד שמיה, מרכז העיתונות הערבית בכנסת.